

PERIODIEKE UITGAVE VAN DE NEDERLANDSE TUINENSTICHTING

TUINJOURNAAL

VIJFTEIENDE JAARGANG NUMMER 3 AUGUSTUS 1995

TUIN ALS THEATER ALS TUIN

Doelstelling: het instandhouden van tuinen met een karakteristieke vormgeving, ligging en beplanting.

De bescherming van karakteristieke tuinen laat vaak te wensen over. Er kunnen allerlei redenen zijn voor achterstallig onderhoud: de financiële lasten worden te zwaar ... de leeftijd van de eigenaren eist zijn tol ... de kinderen of nieuwe eigenaren zijn niet geïnteresseerd ... en wat dies meer zij. Achteruitgang en zelfs verdwijning zijn daarvan niet zelden het gevolg - en dat dat een groot verlies kan betekenen behoeft geen betoog.

Om het behoud van waardevolle tuinen - die dateren van na 1850 - daadwerkelijk te kunnen aanpakken werd in 1980 de Nederlandse Tuinenstichting opgericht. Het aantal donateurs nam gestadig toe; met de door hen opgebrachte middelen wordt al het mogelijke gedaan om de doelstellingen van de NTs te verwezenlijken.

Behalve in financieel opzicht wordt de NTs door vele donateurs ook met raad en daad gesteund en dit is van onschatbare waarde. Er zijn bijvoorbeeld zo'n 170 eigenaren van tuinen - grote en kleine, in landelijke en stedelijke gebieden - die deze tuinen op vaste dagen, alléén voor collega-donateurs, openstellen. Voorts zijn donateurs behulpzaam bij het organiseren van dagen waarop bijzondere tuinen in groepsverband worden bezocht, bij public relations-activiteiten ten behoeve van de NTs en, niet het minst, bij het onderhoud en de openstelling van de Hof van Walenburg te Langbroek, een unieke tuin waar van de NTs het beheer op zich heeft genomen.

* Er verschijnt vier maal per jaar een Tuinjournaal, waarin velerlei voor tuinliefhebbers interessante informatie te vinden is. In het eerste nummer, het Open Tuinen Boekje, worden alle 'open tuinen' omschreven.

* Bij het donateurschap hoort een **tuinpas** (op naam) die als toegangsbewijs voor de 'Open tuinen' dient en recht geeft op korting in geval van aankopen bij kwekers en tuinplantenwinkels die bij de NTs zijn aangesloten.

Naast een aantal boeken over bijzondere tuinen heeft de NTs, met hulp van o.a. het Prins Bernhardfonds, enkele ook uit wetenschappelijk oogpunt belangwekkende publicaties over de 'jongere' tuinarchitectuur in Nederland - uit de periode 1850-1940 - tot stand gebracht.

De minimum-contributie bedraagt f 42,50 per jaar. Buitenland f 50,-. Geschenk-donaties zijn eveneens mogelijk.

Aanmeldingen bij het secretariaat:

Herengracht 476, 1017 CB Amsterdam, telefoon 020-6235058

Hoogzomer '95

Zomermaanden, bloei en oogst in de tuin. Genieten van bloemgeuren én plantkleuren, van jong leven van vogels, libelles en kikkers. Een tijd van buiten zijn, dagen in de open lucht, gaan zitten en weer opspringen om in de tuin wat te corrigeren. Gevechten tegen dauw en luis. Avonden genieten van dineren 'en plein air' en kijken wat voor weer het wordt. Vliegen de zwaluwen hoog? En dan 's morgens de tuin inlopen en je afvragen welke geuren nu in je neus dringen en of de roos open is. In dit nummer aandacht voor buiten en vooral het dramatisch effect wat de tuin vermag. Wijzelf als toneelspelers in onze eigen tuincoulis. Een overzicht van alle openluchttheaters (pag.34). Zomer

is ook reistijd. Tuinen zien bij anderen. Honderd donateurs gingen zuidwaarts!(pag.12). Verder veel boeken (pag.36) voor die mooie avonden waarvan ik hoop dat u er nog vele mag genieten; hoogzomer '95. G.J.D.

*Het podium van het Heg Theater in Herrenhausen, 1751,
ontworpen door Martin Charbonnier, 1689-92 (zie ook pag. 20)*

Inhoud No.3 Augustus 1995

Voorwoord: Hoogzomer '95,	1
Van het Tuinhuis: Jaarverslag 1994:	3
Rectificaties, Folly- en kinderprijsvraag;	5
Brievenrubriek; Nieuwe kwekers;	7
Nagekomen Evenementen; Tuinkalender	9
Column, <i>P.Y. de Vries</i>	10
Donateursdagen: Twee dagen tuinen in Limburg	13
Column, <i>Leo den Dulk</i>	15

T H E A T E R T U I N E N

Tuin als schouwtoneel, <i>Marian Lenshoek</i>	17
Het theater in de tuin, <i>Leo den Dulk</i>	18
Mozart in Zottegem, <i>Jan van Hofen</i>	25
Groen buitentheaters, <i>Arend Jan van der Horst</i>	27
Shakespeare in Parijs, <i>Jan van Hofen</i>	31
Overzicht Openluchttheaters	34

Service-pagina	35
Recensies	36
Historisch Plantgoed, <i>Leo den Dulk</i>	46
Tuintechniek: Grasmaaien, <i>Eric Blok</i>	49
Column, <i>Jan van Hofen</i>	51
Omgevallen boekenkast: <i>Cilia Prenen</i>	52
Tuinjournaal Classified: <i>Kwekerij Abbing</i> ,	55
Tuinshop: <i>Sweerts de Landas</i> ,	56
<i>Tuinsbops</i> , <i>Tuinplantenwinkels</i> ;	59
<i>Kwekerijen en Tuincentra</i> ;	60

Foto omslag: Gerritjan Deunk

VAN HET TUINHUIS ~ VOOR DE GOEDE ORDE

Jaarverslag 1994

Met genoeg en kan ik u mededelen dat het boekjaar 1994 kon worden afgesloten met een verheugend batig saldo. Ook van voorgaande jaren zijn nog enkele reserves aanwezig, zodat we in dit lustrumjaar een aantal mooie projecten kunnen steunen. Daarbij gaat het zowel om daadwerkelijke steun aan historisch belangrijke tuinen als om verdere studies over Nederlandse tuinarchitecten en hun werk. Het mooie jaarresultaat is in belangrijke mate te danken aan een groot aantal nieuwe donateurs die we in 1994 mochten verwelkomen (hartelijk dank aan degenen die geworven hebben); voorts hebben veel donateurs méér betaald dan de minimum donatie (wordt zeer gewaardeerd), terwijl de uitgaven niet boven het peil van vorig jaar uitkwamen (dank aan alle medewerkers en vrijwilligers die dit resultaat bereikten, ondanks toegenomen werkzaamheden). Helaas moeten ook een tweetal negatieve factoren worden genoemd: het bezoek aan Walenburg liep zonder eenduidige oorzaak aanmerkelijk terug; de ontvangen entreegelden waren zoveel lager dan in voorgaande jaren, dat, in tegenstelling tot het verleden, de normale onderhoudskosten van Walenburg niet meer geheel werden gedekt door de ontvangen entreegelden en Walenburgdonaties. - de verkoop van boeken en tuinartikelen lag belangrijk onder het

resultaat van voorgaande jaren, zodat ook onze verkoopwinst ruim f 10.000,- onder het niveau van 1993 lag. Eens te meer zou ik dan onder uw aandacht willen brengen dat: uw donaties voor Walenburg hard nodig zijn voor een sluitende exploitatie; u door aankoop van boeken en tuinartikelen bij onze shops de NTs steunt; hoe meer donateurs en hoe hoger uw donaties, hoe meer wij kunnen doen voor het behoud van belangrijke tuinen.

ir. M. Kamps penningmeester

Vrijwilliger Walenburg gevraagd

Voor onderhoudswerkzaamheden in de tuin van Huis & Hof Walenburg wordt in verband met zwangerschapsverlof voor één (maan)dag in de week een ervaren (tuin)vrijwilliger gevraagd, die in samenwerking met tuinman Tom Mandersloot het werk uitvoert. Als u geïnteresseerd bent kunt u contact opnemen met de heer Vellekoop, tel. 03455-71439 of 020-6235058.

Albertinumklooster

In het meinumner van het Tuinjournaal werd onder het artikel over de bedreigde tuin van het Albertinumklooster vermeld dat de tuin dagelijks te bezoeken is. Inmiddels weten wij van onze redacteur dat de situatie inmiddels is gewijzigd: voor de toegang staat nu een groot hek dat op slot is.

NYGAARD

vaste planten voor zandgrond

Welkom op donderdag, vrijdag, zaterdag
van 10-17 uur van maart tot oktober.

Kempseweg 15, 5281 TH Lennisheuvel, Bostel
telefoon 04116 - 83 292

Op zaterdag van 10-12 uur gratis spreekuur tuinarchitect.

Duizenden boeken voor in de tuin !

Boekhandel Architectura & Natura

Leliegracht 44, 1015 DH Amsterdam 020 - 6236186

Wij versturen door het gehele land

Exclusieve Tuindecoraties

In het kleine dorpje IJsselmuiden, gelegen aan de IJssel, aan de overzijde van de Hanzestad Kampen vindt U een grote collectie tuindecoraties. Op ons 10.000 m² grote tuincentrum kunt U uren rondwalen tussen de

waterstenen, zonnewijzers, (ook zandsteen, lood, brons), tuinmeubels, nieuw: meubels gemaakt van Europees Robinia hout (hout, gietijzer, bistro), Japanse lantaarns, duizenden beelden, fontein, Terra-Cotta potten, Bronzen dierfiguren, spreekwepotten, lantaarnpalen, Molenstenen, hardhouten vlonders (op maat gemaakt), vijvermaterialen enz.

TUINCENTRUM

Koster

Oosterlandenweg 2
8271 AP IJsselmuiden

Tel.: 05202-12211
Fax: 05202-27987

Rectificaties

- Op de service-pagina in het vorig Tuin-journaal schreven wij dat de nieuwe catalogus van kwekerij De Kleine Plantage te Eenrum gratis te verkrijgen is. Dit bleek onjuist: voor zes gulden kunt u het bestellen. Bent u eenmaal bij hen in het adressenbestand opgenomen dan kunt u de catalogus elk jaar voor niets ontvangen.

- In de rubriek Tuinjournaal Classified is in de lijst van de tuinshops het telefoonnummer weggevalen van de heer en mevrouw Sweerts de Landas-Sprenger te Oostkapelle (Zeeland). Het nummer is: 01188-3112.

- In de lijst Tuinplantenwinkels is nog De Bloemgalerie te Zwolle opgenomen. De winkel is inmiddels in andere handen overgegaan en de nieuwe eigenaar heeft te kennen gegeven niet bij de NTs aangesloten te willen blijven.

- Tuincentrum Koelemeijers Tuinen in Z.O. Beemster heeft een naamswijziging ondergaan: het bedrijf staat nu geregistreerd onder de naam Koelemeijers 'Hof van Heden'.

Folly-prijsvraag

In het Tuinjournaal 'Bouwsels in het groen', augustus 1994, riep de redactie de lezers op een eigen groene folly te bedenken. Door de lange hete zomer raakten blijkbaar weinig mensen geïnspireerd: we kregen in totaal vier reacties binnen, die overigens alle wel heel origineel zijn. Eén sprong er ons inziens toch uit en die verklaren we hierbij dan ook tot winnaar van de wedstrijd: **Elly van der Noort** uit Amsterdam. Zij begon in het voorjaar van 1993 in haar tuin aan de Westeinderplas tussen Aalsmeer en Rijsenhout met de 'bouw' van haar groene luchtkasteel. Bleef het bouwwerkje de eerste zomer nog wat kaal, het resultaat was in het voorjaar van 1994 - zoals op bijgaande foto

te zien is - al overweldigend. 'Tegen alle verwachtingen in', schrijft Elly ons. 'Intussen groeit hij maar door en wordt steeds mysterieuzer. Vooral voor de mensen die langs varen'.

Meer folly nieuws

In het zojuist verschenen boek 'Follies, Bizarre bouwwerken in Nederland en België' (Arbeiderspers, f 39,90) beschrijft Wim Meulenkamp op zijn eigen onnavolgbare wijze alles wat er over dit onderwerp te weten valt. In het volgende Tuinjournaal een uitgebreide recensie.

Kinderontwerpwedstrijd

In het vorige Tuinjournaal vroegen wij kinderen een ontwerp van hun 'droomtuin' te maken en ons op te sturen. Het 'mooiste' ontwerp - is door ons beloofd - zal in het ècht (door Jan Boomkamp Gardens in Borne) worden uitgevoerd. Bij het ter perse gaan van dit nummer stroomden nog steeds prachtige tekeningen binnen. De jury zal er een moeilijke klus aan krijgen. In het volgende Tuinjournaal zullen we in ieder geval de winnaar bekend maken.

TE KOOP in Rhoon Ruim herenhuis

met een schitterende tuin rondom,
2600 m², onderhoudsvriendelijk,
een oase in de Randstad.

Inlichtingen: Makelaarskantoor Greveling, Rhoon
Telefoon: 01890-18111

Hans Vermeulen Boomkwekerijen, Hydrangea en Clematis Kwekerij.

35000 **Clematis** in 150 variëteiten: waaronder veel kleinbloemige soorten zoals: 15 *viticella* soorten en oude en bijzondere hybriden. 20000 **Hydrangea** in veel goede variëteiten: b.v. *sargentiana*, *quercifolia* enz.

Tijdens het **plantarium**, Boskoop: 17 t/m 20 augustus is de **kwekerij open**. Assortiment en voorraadlijst op aanvraag. Voor particulieren verzending per post of verkoop na tel. afspraak. Gratis lijst, s.v.p. per post aanvragen.

Postadres: Voorkade 79, 2771 ZB Boskoop. Kwekerij: Reijerskoop 305.
Tel.: 01727-17519 (na 10-10-95: 0172-217519)
Fax: 01727-11635 (na 10-10-95: 0172-211635)

Wij hebben voor u een collectie
samengesteld van hoogwaardig
ambachtelijk werk tot figuratieve
kunst, uit voornamelijk Engelse
ateliers.

De collectie staat opgesteld in de
1-ha. grote landschapstuin van
Ton van Rijsbergen.

Wildenborchseweg 13
(verbindingsweg Vorden-Lochem)
7251 KB Vorden
Telefoon 05752-6763
per 10.10.95: 0575-556763

Open:
Dinsdag t/m Zaterdag van 10.00 tot 17.00 uur

De redactie heeft met ingang van dit Tuinjournaal een nieuwe rubriek in het leven geroepen. In deze brievenrubriek willen wij u, donateur van de NTs en lezer van het Tuinjournaal, in de gelegenheid stellen uw 'gram' bij ons te halen, c.q. neer te leggen. Suggesties, ideeën, tuinproblemen, raadgevingen maar (vooral) ook kritische noten zijn welkom. Wij hopen van harte dat u reageert.

Geachte redactie,

Omdat u de stichting bent die zorg draagt voor het instandhouden van karakteristieke tuinen, schrijf ik deze brief. Ik heb zelf geen tuin, maar ben lid van uw stichting vanaf het begin, omdat ik op het Vondelpark uitkijk, het park van Zocher, de tuin van Amsterdam (zo genoemd door Chr. P. van Eeghen), mijn tuin. Ik dacht, als er eens iets met het park mis is, dan schrijf ik u, want ik ben gehecht aan het Vondelpark. Als kind ging ik met mijn ouders mee de eendjes voeren. Wij bezochten het Rosarium en tijdens de wandelingen leerde ik de namen van bomen en vogels. Waar vind je een tuin waar je ook nog kunt paardrijden en met vrienden tennisen? Dat eendjes voeren, daar begint, denk ik, de fout, want al die eendjes zwemen in het water. Maar daar hoort hier geen falderalderiere bij. Ik hoor tot mijn schrik dat het Vondelpark één centimeter per jaar zakt en dat dit proces in de toekomst nog sneller zal gaan. Een catastrofe! Een toekomstige watersnood, geachte redactie van een stichting voor bedreigde tuinen. Als het een beetje regent, dan moet ik de rubberlaarzen aan vanwege de enorme plassen alom. Met mijn dochter zal ik straks door het water waden als ik met haar naar de muziekkoepeel ga en met mijn kleinzoon zal ik mij in een roeiboort moeten voortbewegen om hem te wijzen: hier lag het Rosarium. Vandaar mijn noodkreet aan de Tuinenstichting. Er zijn bij uw tienduizenden leden-tuinenbezitters vast wel een paar knappe koppen die een middel kunnen verzinnen tegen deze ramp. Polders worden sinds Jan Adriaan Leeghwater drooggemalen en zo'n klein, 48 hectare groot, park, dat

wordt bedreigd door een verzakking van één, twee vingerhoedjes hoog per jaar, is daar geen redding mogelijk? Men is bezig sponsors te zoeken voor de financiën, maar een oplossing voor het waterprobleem van het Vondelpark is nog niet gevonden. Nu, daarom vraag ik u een oproep aan uw leden te richten. Wie wil over dit probleem nadenken, wie bedenkt een plan, een reddingsplan? Hartelijk dank voor de plaatsing van mijn brief namens alle mensen die van het Vondelpark houden. J.E.C. van Buren

Antwoord van de redactie:

Voor u openen wij graag een brievenrubriek om uw schrijven te plaatsen en de reacties daarop. Wij hopen dat er een oplossing uit de bus komt vanuit ons ledenbestand voor uw zo geliefde privétuin, het Vondelpark. Wij vermelden tevens dat er een Vereniging Vrienden van het Vondelpark is opgericht. Nieuwe vrienden zijn welkom. De contributie bedraagt f 10,- per jaar, giro 23 23 64 t.n.v. secretaris/penningmeester E. van Steenhoven, Bovenover 205-3, 1025 JM Amsterdam. Leden ontvangen een Nieuwsbrief. Inl 020-6164415/6344444.

Nieuwe kwekers

Twee kwekerijen hebben zich enthousiast aangemeld bij de NTs om op de lijst van aangesloten kwekerijen te komen. Na een bezoek van onze Kwekerijencommissie kunnen we nu verwelkomen: Natuurlijke Vastplantenkwekerij De Keltenhof te Bergharen en Stichting Historische Tuinen te Aalsmeer. Nadere gegevens vindt u in de rubriek Tuinjournaal Classified. (pag. 61)

SUN FURNITURE

TEAKHOUTEN TUINMEUBELN

NEDERLAND

- ♦ Abbing
Zeist 03438 - 13741
- ♦ Europatuin Haaxman,
Eemnes 02153 - 14127
- ♦ Marijke Janssen, Sambeek
Boxmeer 08855 - 75868
- ♦ Tuincentrum Koelemeljer,
"De hof van Heden",
Z.O. Beemster 02998 - 1537
- ♦ Laheij Exclusief,
Arnhem 085 - 423529
- ♦ Antiquair S. van Leeuwen,
Noordeinde 164,
Den Haag 070 - 3653907
- ♦ Rodenburg Tuincentrum,
Woerden 03480 - 12466
- ♦ Rodenburg Tuincentrum B.V.,
Etten-Leur 01608 - 16544
- ♦ 't Swarte Schaepe
Ruinerwold 05224 - 3015

Uitsluitend bij de Intratuinen:

- ♦ Assen 05220 - 43444
- ♦ Is Gravenzande 01748 - 13540
- ♦ Groningen 050 - 421322
- ♦ Halsteren 01641 - 83036
- ♦ Heemstede 023 - 249221
- ♦ Heerenveen 05130 - 36250
- ♦ Heerlen 045 - 754252
- ♦ Lochem 05730 - 52356
- ♦ Woudrichem 01832 - 1994

BELGIE

- ♦ Tuinhobby Algoet,
Zwevegem 056 - 755203
- ♦ Bourbon-Sleekx Bvba,
Schildre 03 - 3830669
- ♦ Bloemen Bulckens-Beirincx,
Herentals 014 - 212545
- ♦ Compagnie des Jardins,
Brussel 02 - 3757239

- ♦ Dewert
Oostende 059 - 805289
- ♦ Florina Tuincentrum,
As 089 - 657134
- ♦ Hanolux,
Turnhout 014 - 417674
- ♦ Bvba Van Mele
Hamme 052 - 479014
- ♦ Meubili Bvba
Knokke 050 - 604014
- ♦ Rodenburg Tuincentrum,
Schoten 03 - 6330488
- ♦ Andre de Stercke
Lochristi 09 - 3556134
- ♦ Bvba Vanhie
Wolvenstein 02 - 2691395

LUXEMBURG

- ♦ J.C. Donnersbach,
Keispelt 30 88 93

Augustus

* 10 t/m 24 aug Fleurig '95, tuinmanifestatie op landgoed De Schaffelaar te Barnsveld. Open 10-23 uur, zo gesloten, entree f 12,50, CJP/65+ f 10,-, 4 t/m 11 jr f 5,-, - 4 jr gratis. Inl 08383-6688

* 12 aug Fiets-Puzzel-Tuinentocht & Fotowedstrijd. Vertrekpunt Sportterrein Verburg, Arckelweg 20, Poeldijk, starttijd tussen 8.30 en 13.30 uur, kosten f 3,-.

* 17 t/m 20 aug Plantarium '95, Internationale Vakbeurs voor de Boomkwekerij, Boskoop/Hazerswoude. Inl 01727-12905

* 19 en 20 aug Tuindagen Kwekerij Krijn Spaan, Kromme Rade 5, Kortenhoef. Open 10-17 uur, entree f 2,50. Inl 035-6562171

* 20 aug t/m 5 nov Van Buitenplaats tot Museum, tentoonstelling, Kasteel Het Nijenhuis, Heino. Open di t/m zo 11-17 uur. Inl 05729-1434

* 24 t/m 27 aug Fuchsia-tentoonstelling in Hortus Botanicus Amsterdam, Plantage Middenlaan 2a; t/m 31 aug: fototentoonstelling 'Kaapse exotica van 1652 tot heden' met op 15 aug een lezing uit Afrika en Namibië. Aanvang 20 uur. De Hortus is open weekends 11-17 uur, werkdagen 9-17 uur, entree f 7,50, stadspas f 5,-, tot 14 jr f 4,50. Inl 020-6258411

September

* 2,9,16,23 en 30 sept Open dagen Wijngaard de Agthuysen en Domein de Vierambachten, Stationsweg 55 a, Zuidland. Open 10-17 uur, entree f 5,-. Inl 01881-2171

* 13 sept Rondleiding Dieptetuin Zeist georganiseerd door 't Gilde. Inl 03404-13623

* 15,16 en 17 sept Planten en Brocante wei, Kermestraat 27, Kermt, België. Inl 00.32.11.250385

* 23 en 24 sept Moestuindagen Kasteel Hex, B-3870 Heers. Open 10-18 uur, entree f 11,-, - 12 jr gratis. Inl ma t/m vrij 9-12 uur 00.32.12.744987

Oktober

* 7 en 8 oktober Evenementen Weekend Arboretum Trompenburg, Honingerdijk 64, Rotterdam/Kralingen. Open 9-17 uur, entree f 2,50 -16 jr gratis. Inl 010-4525654

Tuinkalender

GRONINGEN

DE TUINEN VAN DE WESTRUP, Brink 9, Westdorp; gemeente Borger: 14 mei tot 3 sept, di t/m zo 10-17 uur, entree f 5,-.

Exposities van beeldende kunst en thee en koffieschenkerij. Inl 05998-35402

KWEKERIJ DE KLEINE PLANTAGE, Handerweg 1, Ecnrum: Inl. 05959-1604
DOMIES TOEN, natuurtuin, Hoofdstraat 76, Pieterburen: dagelijks geopend, entree f 2,50. Inl 05952-8636

FLEVOLAND

WIND IN DE WILGEN, heempark en imkerij, Bronsweg 25, Lelystad: dagelijks geopend. Inl 03200-81073

GELDERLAND

NEDERLANDS OPENLUCHTMUSEUM kruidentuin, Schelmseweg 89, Arnhem: apr t/m okt ma t/m vrij 9.30-17 uur, za, zo en feestdagen 10-17 uur, entree f 12,50, 65+ f 11,-, tot 12 jr f 8,50, -4 jr gratis. Inl 085-576111

LIMBURG

KASTEEL BAEXEM, kruidenpark, Kasteelweg 7, Baexum: dagelijks geopend behalve ma 10-18 uur, entree f 7,50, -12 jr f 5,-, groepsrondleidingen alleen op afspraak f 12,50 pp. Inl 04748-2843

DE KELTENHOF, natuurlijke vasteplantenkwekerij met voorbeeldtuinen, Wijksestraat 25, Bergharen: do t/m za 9-17 uur en na afspraak. Inl 08873-2176

BELGIE / PROVINCIAAL DOMEIN RIVIERENHOF, arboretum, Turnhoutsebaan 246, Deurne: dagelijks geopend. Inl 00.32.3.3245280

Kruidje- roer- me- niet

De bezoeker die voor het eerst mijn tuin betreedt wordt uit voorzorg de handen op de rug gebonden. Begrip voor deze curieuze handelswijze sijpelt door als men het privé-drielandpunt ontdekt: een met paarse, witte en gele dovenetel begroeid heuveltje. De lipbloemige *Lamium* woedt namelijk wieden. Maar opeens is onkruid niet langer schadelijk; en de bezoeker wordt bevrijd. Letterlijk en figuurlijk: weer een misverstand uit de weg geruimd. Onkruid, o., nutteloos of schadelijk kruid dat vanzelf opschiet op onbebouwde plaatsen of tussen cultuurgewassen: 'het onkruid wieden'; 'onkruid onder de tarwe' (ook figuurlijk); - (spreekwoordelijk) 'onkruid vergaat niet'; 'de nuttelozen of onwaardigen zijn het taaist en blijven het langst leven'. Aldus Van Dale. Het Verklarend Woordenboek van M.J. Koenen uit 1897 meent: 'onkruid, o.; - vergaat niet; wat slecht is, blijft leven'. De conclusie lijkt onontkennbaar: mauvaise herbe croît toujours, ill weeds grow apace, Unkraut verdirbt nicht. Zou de dovenetel, wiens bloemen eetbaar zijn, nu werkelijk vanzelf opschieten? Weliswaar schreef vadtertje Cats: 't Onkruid wast

sonder saeyen; maar Mattheus (13, 25) meende: 'Sijnen vyant... zaeyde onkruid midden in de tarwe'. Wast onkruid misschien uitsluitend in de handen van de vyant? Heeft elke tuinier dezelfde vijand? Raadsel, raadsel aan de muur, goede raad is niet altijd duur. Duidelijk is dat genoemd drielandpunt zelfs de meest doorwinterde tuinliefhebber met stomheid slaat; kennelijk is het absurd om onkruid te cultiveren. Zelfs met het oogmerk er een kunstwerkje mee te maken. Terwijl het voor de hand ligt, roeien met de riemen etcetera. En: nuttelozen of onwaardigen worden, als het mensen betreft, toch ook vertroeteld en gelardeerd met goedertierenheid en compassie? Stedelingen kunnen naar verluidt een dove niet eens onderscheiden van een brandnetel, tot ze ermee worden geconfronteerd natuurlijk, aan de huid, in de soep of stampot. Onkruid heeft wel degelijk een functie, het houdt tuiniers immers bezig, voorkomt dat ze uit ledigheid aan de sherry of borrel gaan en hun tijd verbeuzelen, en het zorgt ervoor dat geen kluitje aarde braak blijft. Ook bijen en vlinders zijn dolblij met dovenetels. Toch beschouwt elke tuinbezitter het kruid als vijand. De reden is niet moeilijk te determineren, dovenetel past niet in een gestroomlijnd gareel waarin planten, struiken en bomen ondergeschikt zijn aan des eigenaars voorstelling. Onkruid tast dat denkbeeld aan, wieden is het gevolg en niet zelden is een kneuterige tuin het resultaat. Zeker, zeker: wieden is lekker en gezond. Wie plukt niet graag spinazie uit zijn eigen oor? Botviert lust, frustratie en agressie onder het mom van snoeien, couperen, omhakken, uitroeien? Daar zijn echter inmiddels moderne middelen voor zoals Valium en Prozac. Wat slecht is blijft dus leven, domweg gelukkig in de Dapperstraat. *Peter Yvon de Vries*

Ouderwetse en zeldzame rozen

Uitsluitend op bestelling!

Katalogus (uitgave '92) à f 8,00 d.m.v. overschrijving op giro 3924345.

Rozentuinen dagelijks van juni tot half september vrij te bezoeken.

BELLE EPOQUE

Oosteinderweg 489, 1432 BJ Aalsmeer.

Woongenot in eigen tuin...

...met buitenmeubelen uit massief teakhout, naar goede Engelse traditie vervaardigd. Weerbestendig en comfortabel het hele jaar door! Keus uit meer dan 250 modellen in klassieke banken, tafels, stoelen, deckchairs, ligbedden en plantenbakken. Maar ook houtframe parasols en vele Engelse tuinaccessoires.

3000 m² showroom te De Bilt
Inlichtingen en/of documentatie:

Dealer:

BSC EXCLUSIEVE
BUITENMEUBELEN

Looydijk 96-102^d, De Bilt, ☎ 030-200065 Open Ma t/m Za, Vr koopav.

kwekerij
de limieten

Tel. 02159 - 44663
Fax 02159 - 43464
Naarderstraat 298a
1272 NT Huizen N.H.

VOOR TUINLIEFHEBBERS ZONDER GEDULD

- haagconiferen, taxus, hulst tot 3,5 m
- groot planten, meteen 't gewenste effect
- een breed sortiment heesters, vaste- en klimplanten vindt u in ons tuincentrum.
- buxusbollen

*EXCLUSIEVE BEPLANTING
VAN UITSTEKENDE KWALITEIT.*

Geopend van maandag tot en met zaterdag van 8 tot 17 uur.

Twee dagen tuinen in Limburg

De Nederlandse Tuinenstichting bestaat 15 jaar, iets wat u hopelijk niet is ontgaan en daarom heeft de Donateursdagencommissie een extra feestelijk tweedaagse excursie georganiseerd. Zo togen honderd donateurs op 16 en 17 juni in twee bussen zuidwaarts. Verzameld werd bij Leende bij de Jagershorst. Heleen Rogaar, Margreet Diepeveen en Suze de Leur stonden -met NT's paraplu- in de regen de gasten te verwelkomen.

Kasteel Mheer

De eerste tuin die door 'mijn' bus bezocht werd was meteen indrukwekkend. Bij Has-selt ligt de tuin van Mevrouw Baert. Een grote monumentale tuin met architectonische trekken. Op twee hectare hebben tuinarchitect Wirtz en architect Rombouts gewerkt volgens klassieke landgoednormen; perspectief en richtlijn spelen een hoofdrol. Karakteristiek zijn de enorme hagen zowel qua hoogte als lengte. Bomenrijen omzomen het geheel. Vanuit het huis kijkt men uit op een vijverserie die als cascade is aangelegd. Er zijn bloementuinen, weidevelden, een klimopberceau, kortom het totaal vormt 'een heilige ruimte, paleizen van groen'.

Een groter contrast was niet denkbaar met de tweede tuin. Was de eerste tuin representatief, misschien wat kil, de tweede was één persoonlijk statement. Minder samenhang onderling maar alle onderdelen straalden een eigen karakter uit. Dina Deferme heeft oog voor details. De bezoeker wordt bij de poort al verwelkomt door de zware geur van Rosa Blue Symphony verstrengelt met een dieppaarse Clematis. Vooral de cottage-tuin, een aangename entree, dichtbij huis is een klein paradijs met schitterende plantencombinaties. Een genot om daar te lunchen. De rondgang over het terrein, toch weer vier hectare! brengt ons in verschillende sfeergebieden. Een moestuin met boomgaard, een vijverbos met hortensia's en rodo's en daarachter is weer een bos met als ingreep een aangegeven wandeling met gemaaide paden door weilanden! Vanuit deze twee Belgische oorden reed de bus 'onderlangs' via de Voerstreek naar Mheer. Op het kasteel ontving de familie de Loë ons persoonlijk.

Enthousiaste verhalen over één hectare dak dat net weer vernieuwd is en de nieuwe zijtuin die op een lengteas van het huis ligt. Ook een moestuin is in wording. Heerlijke vlaai met thee sloten het trio tuinen van de eerste dag af. Op Rolduc, een convent waar nu ook gelogeerd mag worden, werd gedieneerd onder toezicht van zusters, die ons ontroerend bedankten voor de vrolijkheid die de NTs bracht. Vrolijkheid met name bracht de feestrede van de voorzitter Nico-line van den Broek die op 'groene' wijze 15 jaar Tuinenstichting benadrukte. In 'de verloren zoon' verkocht daarna het winkeltje bij de borrel nog veel 'Limburgse tuinen' (zie recensies).

De tweede donateursdag

Zaterdag weer vroeg op. Zelf wandel ik voor het copieuze ontbijt nog even het 'bosquet' rond, een verzameling vijvers die door het bos meandert. Je loopt zo Duitsland binnen! Op het plateau van Margraten lagen de twee eerste tuinen op loopafstand bij elkaar. Josephine Broos-Asmann en haar man ontvingen ons op hun vakwerkboerderij de 'Wolfshoeve' met koffie op de 'cour'. Hun drie tuinen zijn echt voor privégebruik; het plezier is het positieve, de woelrat is het negatieve. De drie-eenheid-tuin is een dora-do van combinaties gesitueerd rond terras, zwembad en sloot. Ook hier veel plannen.

Het fraaie uitzicht op de molen is echter blijvend. Han Njio heeft als vormgever zijn tuin als 'preuve d'artiste'. Uniek met slingerende paden, niet vierkant gesnoeide hagen, geen zichtassen, en geen rondleidingsroute. Opvallend kleurgebruik op muren in lokale (dus geen Toscaanse) Limburgse traditie! Via Maastricht en het nieuwe 'Bon Enfants'-museum door naar Domaine Hex in het Haspengouwse. Een oud goed van de prins-bisschop van Luik die hier in de 18de eeuw zijn 'Arcadia' schiep. Het kasteel wordt bewoond en beheerd door de familie d'Ursel en is vooral bekend door de beroemde collectie rozen. Honderden soorten decoreren het goed en enkele daarvan bloeien al tweehonderd jaar! Waard om in stand te houden. Dat doet gravin Michel d'Ursel met verve. Moeder en zoon leidden zelf de tour door de 'binnen'tuinen; de oude rozentuin, Chinese tuin, de balustrade met de rozen, de potager. Een middag is te kort. Maar Hex is een plek om vaak terug te komen. Dat kan al op 28 en 29 september op de Moestuin-dagen (10-18 uur). Dan zijn er ook weer stalletjes (met vooral rozen!) en presentaties. Meteen compleet; bij Lannoo verschijnt medio september een prachtboek. Voor de bibliofoon en rozenliefhebber beschrijft Nanda d'Ursel een selectie rozen uit haar collectie bij aquarellen van Edith Dasnoy. Een inleiding van Yelena de Belder, ook hier geen onbekende, maakt het boek compleet. U kunt nu al bestellen! Bij het uitgangspunt in Leende eindigde de tocht die voortreffelijk georganiseerd was door de commissie. Behalve de reeds genoemde dames hebben ook zitting mevrouw Hof en de heer de la Hayze. Dank aan hen en alle tuinbezitters die deze (bijna) droge dagen hun tuinen openstelden. Twee dagen in tuinsferen met vooral enthousiaste donateurs zorgen voor inspiratie en warme herinneringen. G.J.D.

Lusten en lasten van de open tuin

Het ontvangen van tuinbezoek heeft aange-name en minder prettige kanten. Zoals Frank Linschoten zegt, komt het beestachtige karakter van de mens het sterkst in groepen tot uiting. Ze bestaan uit geïnteresseerden met schrijfgereedschap, liefhebbers met plastic tasjes en gezelligheidsmensen. De laatsten dwalen snel af, ook wat gespreks-onderwerp betreft. Een nieuw verworven bankstel of ziekte wordt al snel interessanter gevonden. De echte liefhebbers hebben het uiteraard alleen over tuinen en planten, wat op den duur ook vrij vermoeiend kan worden. Onder hen ontstaat al snel een soort pikorde: de bezoeker met het grootste ego en, onvermijdelijk, een navenant stemvolume, stelt zich strategisch op naast de tuinbezitter en stelt honderduit kritische vragen. Met de oprechte wens van de bezoeker die graag iets van zijn excursie meeneemt dient men zorgvuldig om te springen. De vraag van de beginner om stek of zaad is met een vage toezegging nog wel te omzeilen. Subtiele valkuilen leert u slechts door ervaring te ontwijken. Een vraag als: 'Is deze plant moeilijk te stekken?' doet immers een onweerstaanbaar beroep op het tentoonspreiden van uw hor-

ticulturele kundigheid. Als u de verleiding niet kunt weerstaan om te antwoorden, dat het eigenlijk heel eenvoudig is, dan moet u wel heel sterk in uw schoenen staan om vervolgens niets mee te geven. Sommige bezoekers ontnemen hun gevoel voor eigenwaarde kennelijk aan het plaatsen van

neerbuigende opmerkingen over de kwaliteit van het gebodene. Dodelijk is in dit verband: 'Wat wordt uw tuin uitstekend onderhouden?' De bezoeker geeft daarmee te kennen, dat hij niet onder de indruk is van de kapitalen die er aan ingehuurde krachten worden gespendeerd, en dat hij evenmin van mening is dat er ook maar iets van belang in deze tuin te vinden is. Wij kennen iemand die dit te horen kreeg: 'Als ik tuinclubs ontvang

zijn ook de randjes van het gras geknipt..' Haar antwoord was: 'Als u thuis was gebleven had ik nu tijd gehad om dat te doen!' De onderliggende gedachte berust op een misverstand. In Engeland wordt de tuinbezitter juist aanbevolen een paar flinke pollen onkruid te laten staan, speciaal voor de bezoekers. Men heeft daar begrepen dat leedvermaak een van de belangrijkste geneugten is van het tuinbezoek.

Leo den Dulk

"DE Beemd"

KWEKERIJ/MODELTUIN OUDENDIJK 25, WARFFUM

BIJ ONS VINDT U EEN BREED SORTIMENT HEEM-
EN VASTE PLANTEN, ROZEN EN CLEMATISSEN.
ALLE PLANTEN ZIJN TE BEWONDEREN IN DE DOOR
ONS OP EIGEN WIJZE INGERICHTE COMBITUIN EN
ROZENTUIN.

BIJ ONS KUNT U OOK TERECHT VOOR TUINONTWERP.

Open op woe, do, vr, za, van 9.00 tot 17.00 uur
Catalogus door f 7,- op giro 250661 / Tel.: 05950-4589

TUIN TOUR naar: NORMANDIË, 23/8 IERLAND, 31/8

Deskundig, begeleide tuinreizen, volledig verzorgd, compleet programma met
bezoek aan particuliere tuinen, parken, botanische tuinen, kwekerijen etc. naar
het buitenland en in Nederland.

Ook een tuinreis op maat voor uw tuinclub, vereniging, vriendenkring, geheel naar
uw wens georganiseerd is mogelijk.

Voor aanmelding/informatie/brochure,
ma-za: 085-513352.

25 jaar ervaring in
zorgvuldig organiseren.

TUIN TOURS
Kleine Oord 179
6811 HZ ARNHEM
tel.: 085-513352

Peart & Co Ltd.England

originele Engelse tuinbanken sinds 1926

**NAAST DE AFGEBEELDE BANK
HEBBEN WIJ EEN UITGEBREIDE
COLLECTIE STAAN IN BANKEN,
TAFELS EN STOELN**

Import & Verkoop: K. BEVAART
Singel t/o 508, Amsterdam,
tel. : 020-6258282/02526-86275

Kleurenfolders op aanvraag

De tuin als schouwtoneel

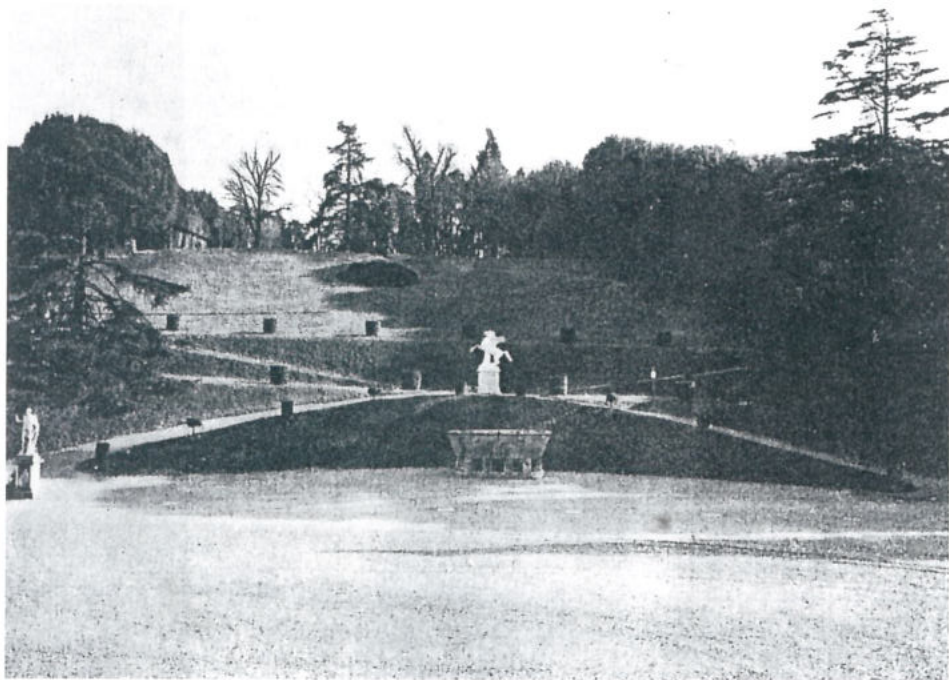
Theater kun je ook beleven dicht bij huis:
in je eigen achtertuin. Met iedere dag een
andere voorstelling, een ander decor en
nieuwe spelers. Verbloeiende rozen, wui-
vende grassen, de rentree van de door-
bloeiende klimrozen, de rijpende spring-
balsemien en er ontstaan prachtige,
vaak toevallige combinaties. Dit
boeiende spel is de essentie van
het tuinieren: de tuinier die
iedere dag een stuk opvoert
als regisseur van zijn eigen
theater.

'Regisseren' is misschien te
poëtisch uitgedrukt, want
tuinieren is gewoon heel
hard werken. Alleen doen
we er tegenover anderen
meestal wat luchtigjes over,
alsof alles wat groeit en
bloeit zomaar vanzelf is
ontstaan. De opmerkingen
over het harde ploeteren
worden weggewuifd. Toch is
dat vreemd, zeker in gesprek-
ken met andere tuiniers die
eigenlijk met net zoveel vol-
doening spitten, snoeien en
wieden en voor wie de verhalen
over de verrichte noeste arbeid
zo herkenbaar zijn. Iedere tuin is
een uiting van de creatieve geest van
de tuinier die erin werkt. In het begin wil
de tuin niet wat jij wilt: de grond werkt niet
fijn, de afmetingen van de tuin zijn niet
goed, de planten hebben het niet naar hun
zin. Tot je opeens dat punt voorbij bent en
het tuinieren letterlijk in de vingers begint te
krijgen. Gedurfde combinaties, geheimzin-
nige laantjes, uitnodigende doorkijkjes,

prachtige borders. Die ontwikkeling maakt
een tuin na jaren 'eigen' en er wordt met
hart en ziel in gewerkt. Net als bij een
theaterstuk of een concert: het begin is even
wennen, met zo nu en dan een wanklank,
maar langzaam word je meegesleept tot het
moment waarop het stuk je gaat beheer-
sen. Tegen die tijd ontstaat ook het
plezier om ook anderen deelgenoot
te laten zijn en er volgt bezoek
van burens, vrienden, de tuin-
club. En als vanzelf word je
deelgenoot van een netwerk,
een soort botanische subcul-
tuur met een eigen jargon en
gewoonten. Je gaat zelf met
andere ogen je werk bekij-
ken: voor een moment is de
blik niet langer naar bene-
den gericht, speurend naar
het onvolmaakte. Met rech-
te rug kijken we voor de
verandering eens met de
blik naar voren gericht. De
enthousiaste reacties, her-
kenbare ervaringen en handi-
ge tips hebben een opbeuren-
de werking. Maar voor de tui-
nier speelt de ware beleving
zich af op bij-de-gronds-niveau.
Verrassend en plotseling, met tel-
kens andere dramatis personae. De
verdwenen Trillium grandiflora, die na
een moeizame start ineens weer opduikt of
de roos Paul's Lemon Pillar innig verstreng-
geld met Clematis madame le Coultre met
romige, citroen/groene en grote witte bloe-
men. Toevallig valt je oog crop, op zo'n
fraai toneeltje. Drama van het zuiverste
water en dat speelt zich iedere dag af,
gewoon in de tuin. *Marian Lenshoek*

Het theater in de tuin

In de tuinen van de Renaissance-paleizen deden theatervoorstellingen de dromen over Arcadia herleven zoals die waren beschreven door Vergilius, Ovidius en Theocritus. De dichters van die tijd volgden hen na in hun oden op het landleven. Kunstmatige constructies versterkten het decor van het eiland dat Alfonso II d'Este liet aanleggen voor de productie van 'Aminta' in 1573. Villa's en kastelen lagen als decor in een natuurlijk landschap dat men als theater kon gebruiken, met bomen, struiken en hagen als achterdoek en coulissen. Deze natuurlijke componenten werden

verder versterkt door perspectivische ontwerpen, die de illusie oproepen van wijde of besloten ruimten. De voorliefde voor tuintheaters kwam voort uit de zestiende-eeuwse kunst in Italië. Dat tuin en theater sinds lang met elkaar verbonden waren is te zien in de tuin van Villa Giulia, waar de centrale zicht-as wordt afgesloten door het verzonken, half-cirkelvormige nymphaeum. Grootscheepse spektakels werden opgevoerd in het amfiteater van de Boboli-tuinen. Deze arena werd in de zeventiende eeuw gebouwd op de plaats waar zich voorheen een Renaissance tuin-theater bevond. Classicistische marme-

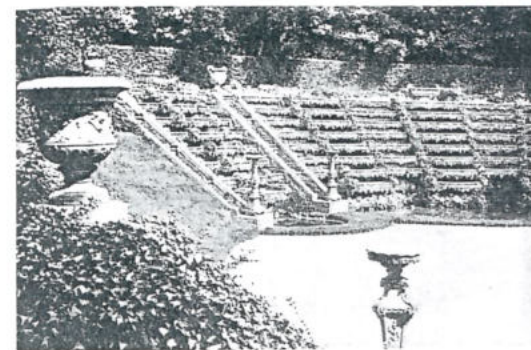
ren standbeelden en terracotta vazen staken er af tegen het weelderige groen. De tuinzijde van het Pitti-paleis vormde een passende tribune voor de toeschouwers van toernooien, processies en theatervoorstellingen. Renaissance-theoretici schiepen een toneellandschap dat de natuur nabootste en de vanzelfsprekende locatie werd voor hofceremonieën en festiviteiten. Men gebruikte de nieuwe ontdekkingen in perspectief en optiek, die ongekende ruimtelijke dimensies toevoegden. Versailles is hét voorbeeld van een paleis met tuinen als theater. Tussen de grandeur van deze koninklijke tuinen, die voortkwamen uit de Italiaanse Renaissance, en de tuinen van de Verlichting ligt de Duitse achttiende-eeuwse Barok-tuin, die een graadmeter is voor de overgang van de Renaissance tuin naar de door sentimentaliteit gedomineerde Romantische tuin.

De tuin als theater: Versailles

Er zijn geen tuinen zo theatraal als die van Lodewijk de Veertiende's Versailles, en geen koninklijk hof werd meer inbeslaggenomen door het dagelijks leven als theater. Een groots feestprogramma, gebaseerd op Lodovico Ariosto's 'Orlando Furioso', begon er op 7 mei 1664 en eindigde drie dagen later. Op de eerste dag werd geopend met de processie van de koning en zijn chevaliers, verkleed als Roger en de andere ridders die gevangen zitten op het betoverde eiland Alcina. Apollo was gezeten op een triomfwagen, met allegorische figuren die de vier tijdperken voorstellen. Later op de dag verschenen de Vier Seizoenen. Muzikanten op hun instrumenten en leden van de hofhou-

ding en herders, die rijke geschenken en zwaar beladen schalen torsten, droegen verzen voor aan de koning en de koningin. Er waren drie groene galerijen, symmetrisch opgesteld, de middelste aan beide zijden geflankeerd door deurbogen voor entrée en sortie. Op de tweede dag werd dezelfde laan getransformeerd door een rechthoekig hekwerk, versierd met schilden en trofeeën. Er werden een komedie van Molière en het 'Ballet de la Princesse d'Elide' uitgevoerd. Op de derde dag werd een ballet gegeven op het eiland van Alcina, waar het Betoverde Paleis oprees op een heuvel. Het feest eindigde in een baaierd van duizelingwekkend vuurwerk tijdens de verwoesting van het paleis van Alcina.

Er zijn eveneens gravures, van Jean Le Peautre, van de festiviteiten op 18 juli 1668. Concerten en banketten werden gehouden in groene kabinetten, met berceau's die uitzicht gaven op nymphaea en tuinen. Toch deden dergelijke feesten en extravagantie niets anders dan de dagelijkse gang van zaken in Versailles benadrukken, waar ieder facet

Hydraulische fonteinenkunstwerk ontworpen door architect François d'Orbay anno 1671

van het hofleven onderworpen was aan een uitvoerig ceremonieel. Er was geen bosje of bassin, fontein of grot, labyrint of laantje, allée of parterre, of het bezat zijn decorachtige componenten. Een fraai voorbeeld was het Watertheater, waarvan de bouw begon in 1671 onder architect François d'Orbay. De fontein waren een hydraulisch kunststuk. Dat men een hele tuin kon veranderen in een theater is te zien in de Grot van Thetis, volgens André Félibien een plaats 'waar slechts de Kunst haar werk doet en die door de Natuur is verlaten'. In 1674 was dit ultieme allegorische kunstwerk ter ere van de Zonnekoning de plek waar Molière's 'Le Malade Imaginaire' werd opgevoerd. Op een merkwaardige manier werden echter een eeuw later (1778-81) de rollen omgedraaid: De marmeren helden uit de grot, Apollo en de nimfen in zijn gevolg, werden overgebracht naar het nieuw ontworpen toneel onder een rotspunt in een van de tuinen.

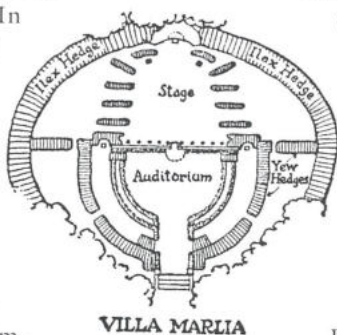
Het Parktoneel: van het Teatro di Verdura tot Herrenhausen

Openluchttheaters waren bijzonder geschikt voor de verbreiding van de pastorale in de tweede helft van de zestiende eeuw. Door een verhoogd gevoel van intimiteit te geven paste het Teatro di Verdura met zijn kleine omsloten ruimte bijzonder goed bij de heersende esthetiek. In zijn vergelijkende studie naar de zestiende-eeuwse tuintheaters - van Marlia, vlak buiten

Lucca, en die van Gori, Serraglio en Sergardi bij Sienna - wijst Seldon Cheney op de gelijke verdeling van de ruimte tussen toneel en toeschouwersruimte. Bovendien heeft, in tegenstelling tot in de schouwburg, het toneel in een tuintheater een diepte die groter is dan de breedte, welke afneemt naar achteren toe. De speelvloer ligt gewoonlijk ongeveer een meter hoger dan de toeschouwersruimte. In Sergardi dient de binnenplaats van het paleis als toeschouwersruimte, zodat de

ramen die uitkijken op de tuin als loges dienst kunnen doen. Hagen van cypres, taxus of hulst, vaak aangevuld met uitvoerige snoeivormen of broderie, vormen zowel de coulissen als de ommuring. Variaties zijn er vele. Bij de Villa Garzoni (vroeger Collodi) in Pescia is het toneel uitge-

hakt in de heuvel, de toeschouwersruimte bestaat uit een verbreding in het tuinpad. Massale cypreshagen en -schermen als coulissen vormen de karakteristiek van de Villa Marlia. De heg van geschoren buxus die het souffleurshokje vormt, geeft de toneelrand aan, en een laag haagje onttrekt de lichten aan het oog die bij avondvoorstellingen worden gebruikt. In de Baroktuinen leefde het tuintheater voort. Deze bestonden hoofdzakelijk uit geometrische snoeivormen. Geschoore hagen van buxus, linde, haagbeuk en taxus, geplant in strakke rijen, vormden het toneel en de coulissen. Een van de best bewaarde haagtheaters bevindt zich in de tuin van hertog

Ernst Johann Friedrich in Herrenhausen, het zomerpaleis van de keurvorsten van Hannover, ontworpen door de Franse landschapsarchitect Charbonnier (1689-92). Het haagtheater ligt verborgen tussen de geometrische parterres in de tuin. Gebogen, getrapte terrassen vormen de niveau's van het toneel, waarvan het midden wordt aangegeven door een aantal terugwijkende halve cirkels. Tussen het toneel en de toeschouwersruimte bevindt zich een breed pad, dat waarschijnlijk bestemd was voor het orkest. De zitplaatsen zijn gerangschikt langs een middenpad waarnaast aan beide zijden beelden staan, geflankeerd door elf rijen vlakke hagen.

VILLA MARLIA:

Podiumvloer van graszoden; iets schuin; zijvleugels van cipressen; hoofd aula van graszoden, ongeveer 1.2 meter beneden podium niveau met twee terrassen aan de achterkant; taxusheg achter de aula, omzoomd door heg; souffleurshokje voor het podium.
uit: THE GARDEN THEATRE.

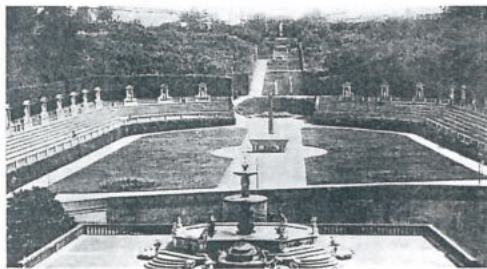
Het stenen theater als ruïne: van Hellbrun via de Hermitage naar Sanspareil. Het waarschijnlijk oudste openluchttheater in Noord-Europa ligt in de tuin van Hellbrun. Het werd ontworpen voor de aartsbisschop van Salzburg, Marcus Sitticus von Hohenems. Het is uit de rots gehakt in de zijde van een beboste heuvel en het werd gebouwd in 1617. De vorm was een half-cirkelvormige absis met voorzieningen voor staande en hangende decors en zetstukken. Uitgehakte grotten aan weerszijden dienden waarschijnlijk als orkestbak en kleedruimten. Johann Bernhard Fischer von Erlach schrijft erover:

'De natuur is hier de enige architect geweest en heeft zelfs overtroffen wat de kunst had vermocht... Evenzo verlangt een ongehinderd blikveld geen andere versierselen dan welke de natuur heeft gegeven, om het geschikt te maken voor toneelspeken, welke er met regelmaat worden vertoond. De weerklank van het geluid tussen de rotsen is buitengewoon.' Het hof beluisterde hier ondermeer de pas gecomponeerde Orfeo van Claudio Monteverdi.

Nog dramatischer was het Romeinse Theater (1613-19), waarvan de stenen zetels in een hoefijzervormig amfitheater waren opgesteld. Erin stonden een tafel en stoelen met mechanische poppen en waterfonteintjes, die de toeschouwers moesten vermaken wanneer ze tussen de afbeeldingen van Romeinse keizers en goden zaten.

Het ruïne-theater is vrij zeldzaam. Het tracht de sfeer van de Oudheid op te roepen. Het is voor alles een monument, beladen met historische en literaire associaties. Het is bovendien een

van de karakteristieke elementen van de achttiende-eeuwse Engelse tuinen. Tot de sfeer van de Oudheid rekende men ook de onbenoembare aard van de natuur, en zijn stenen en muren, begroeid met mossen en kruipplanten, die een melancholieke sfeer van verval en dood oproepen. Een van de vroegst bekende ruïnetheaters is dat van de Hermitage bij Bayreuth, gebouwd in 1743-46 door Joseph Saint-Pierre. Temidden van een aantal fantastische gebouwen, waaronder rustiek uitgevoerde paviljoens, grotten, vogelverblijven, een orangerie en een hermitage werd het theater uitgevoerd als een kunstmatige ruïne. De opdrachtgeefster was markgravin

Sophie Wilhelmine, een zuster van Frederik de Grote en dochter van de keurvorst van Brandenburg, Frederik Willem I, koning van Pruisen. Het werd gebouwd ten behoeve van openluchtvoorstellingen van hofconcerten, opera's, pastorales en toneelstukken. De plattegrond van het theater omvat gazons en grasvelden, verbonden door trappen en een verhoogd, met zand bedekt veld waar de toeschouwers zaten. Het toneel, 68 meter hoog en 79 meter breed, ligt 6,07 m boven het vlak van de parterre (pit, stalles en orkestbak). Bogen die uit de gewelven tevoorschijn komen rusten op vijf paar hardstenen pijlers en overspannen het toneel. Twee met elkaar verbonden Dorische zuilen geven de boog van het voortoneel aan. Ranken van druiven en

planten en verweerde stenen nissen dragen bij aan een aanblik van troosteloosheid en vergankelijkheid. In 1744, toen het theater nog niet was voltooid, werden er een Italiaanse opera met ballet en een Franse comédie opgevoerd ter gelegenheid van het huwelijk van de zuster van de markgravin. Ondanks de onvoltooide staat van het theater werd het tijdelijk decor ondermeer gevormd door kunstig opgehangen gekleurde lampen, een portret van de bruid omgeven door gipsen afbeeldingen van

zeegoden en een buste van de godin Fortuna op de voorste boog. De intellectuele ambities van markgravin Sophie Wilhelmine kwamen verder tot uitdrukking in

de rotstuin van Sanspareil bij Zernitz (1745-48). Zij nam Fénelon's 'Les aventures de Télémaque' (1699) als uitgangspunt voor de inrichting van het park, en vatte het landschap op als een episch gedicht. Zij liet de verhalen uit de Odyssee tot leven komen in de grotten van Calypso en van Diana en Vulcanus. In dit landschap wordt het verhaal van de omzwervingen van Odysseus en zijn terugkeer naar Ithaca verteld. Vier kolommen dragen de rustieke stenen bogen die het toneel overspannen, terwijl de achterzijde wordt afgesloten door twee gelijksoortige lage portalen aan weerszijden van het voortoneel. Homerus en Vergilius zijn afgebeeld op reliëfportretten in ovale medaillons die tegen de kolommen zijn gehangen. Eronder bevinden zich beelden van zit-

tende satyrs. De sluitstenen van de bogen zijn versierd met een Medusakop en een tragediemasker. Hermes, Terminus en faunen zijn afgebeeld op de achterwand. De derde boog is gebroken, zoals passend is bij een ruïne. Vanaf dit punt heeft het toneel hetzelfde troosteloze karakter als in de Hermitage, tegelijk elegant en ruw. De Calypsogrot, die dienstdoet als toeschouwersruimte, gelegen onder een gewelfde stenen boog, vervolmaakt de illusie. Er zijn resten zichtbaar van veelkleurige stenen en schelpen die eens de stenen kolommen bedekten. Een negentiende-eeuwse bezoeker schreef dat het leek alsof 'dit theater aan de aarde ontsproten was'. Vanaf de verdiepte orkestbak voor het toneel lopen naar beide zijden trappen omhoog. Het theater van Sanspareil is door Erich Bachmann beschreven als romantisch-ironisch en moralistisch. Het theater en de artistieke ruïne, de coulissen en de decoratie, behoren tot verschillende werkelijkheden - de coulissen tot het illusionistische aspect van het theater, het ruïnedecor tot het moralistische, sentimentele. Door de fictieve wereld op zijn kop te zetten wordt de ruïne een afspiegeling van de vergankelijkheid van het leven en de ijdelheid van alle aardse zaken.

Naar de Romantiek

In tegenstelling tot het theater, waar de illusie van werkelijkheid heerst, voert de ruïne als emblema van de

achttiende-eeuwse tuin ons naar een verre plaats in de verbeelding. Doel is het oproepen van een meditatieve staat, gericht op melancholie en een onnatuurlijke eenzaamheid. Ruïnes ademen de sfeer van dood en verval en zij symboliseren daarmee de voorbijgaande aard van de dingen van de wereld. Het ruïnetheater is verwant met de tuinstructuren die een terugkeer naar de klassieken betekenden. Er is een

verschil met de archeologische reconstructie van oude theaters zoals de renaissance-architecten en humanisten die voorstonden. Het samengaan van ruïne en tuin is een voorbode van de Romantiek. De ruïne, die deel heeft aan de natuurlijke cyclus van bloei en verval, wordt een doel op zich, een schilderachtige plaats van vergankelijke luister. Het is de natuur die de teke-

nen van oudheid, nostalgie en het vlieden van de tijd in zich draagt, en die van de herinnering. Walter Benjamin zegt erover: 'In de ruïne is de geschiedenis fysiek aanwezig. En in deze vorm is geschiedenis niet zozeer een proces van het eeuwig leven, maar veeleer van een onontkoombaar verval'.

Leo den Dulk

Naar: Naomi Miller, 'THE THEATER IN THE GARDEN', in: Theatergarden bestiarium, p. 76-85. Institute for Contemporary Art, New York 1990, ISBN 0-262-04105-7.

Kom wandelend tuinideeën opdoen!

Sfeervol aangelegde informatieve ideeëntuin van 20.000 m², waarin alle in Nederland leverbare 'harde' materialen zijn toegepast in meer dan 100 tuinonderdelen.

Nu uitgebreid met **VOORBEELDTUINEN** van vooraanstaande Nederlandse hoveniers

Entree: f 10,00
incl. infopakket
Vanaf 1 maart
dagelijks
geopend
óók
's zondags!

Informatietuinen Appeltern

Walstraat 2a Tel.: 08874 - 1732 Appeltern
(Gld.) ± 20 km van Nijmegen

Pinnups® Plantensteunen

Het complete en decoratieve alternatief voor touwtjes en afbrekende bamboe-stokken.

- Op ieder moment v/h seizoen te plaatsen
- In hoogte verstelbaar
- Onopvallend door donkergroene coating
- Veilig voor ogen
- Jarenlange levensduur
- Meerdere vormen en maten
- Verzinkt en gecoat staal
- Hoogte: 75 - 175 cm.

Voor verkoopadressen: Peacock Garden Supports
tel. 04997-74080 De Fransman 10 5688 NG Oirschot (NL)

Engelse Tuinmeubels

zéér hoge kortingen

Christine Barker Decorations, Import/Export verkoopt Engelse hardhouten tuinmeubels, parkbanken en parasols met zéér hoge kortingen, direkt aan paritkulieren uit voorraad!

U bent welkom op vrijdag tussen 10.00 en 21.00 uur of zaterdag van 10.00 en 17.00 bij:

**Christine Barker
Decorations**

Kerkstraat 113 Sprang-Capelle
(bij Waalwijk)

ROZENKWEKERIJ van der Woning

Wij nodigen U vrijblijvend uit om een bezoek te brengen aan onze sfeervolle en inspirerende rozentuinen.

Zo'n 150 variëteiten tonen hun charme of lokken U met hun verrukkelijke geur. Maak alvast Uw keuze voor het plantseizoen.

Rozen in pot verkrijgbaar.

Scheerbiesstraat 3, Wagenberg
t.o. watertoren
bij Made
3x rechts
tel. 01626-85303

MOZART IN ZOTTEGEM

Het Lovertheater van het Kasteel van Leeuwergerm

In het boek 'Tuinen van Vlaanderen', gecomponeerd door Piet Bekaert en Arend Jan van der Horst, onmisbaar voor een ieder die ook in de winter van Vlaamse tuinen wil genieten, had ik al kennis gemaakt met het Kasteel van Leeuwergerm, zijn tuinen, waterpartijen en Lovertheater. Ik werd nieuwsgierig naar dat kasteel uit de 12e eeuw van de Heer van Leeuwergerm, vermeld als vazal van de 'Heren van Sottegem'. Het oude slot viel ten prooi aan de Beeldenstorm, het werd bijna geheel vernield. Na enige herstellingswerken werd het volledig afgebroken en er verrees een nieuw kasteel, zoals wij dat nu aantreffen. De oude plannen werden gebruikt, maar het kasteel werd gebouwd in de Lodewijk XV-stijl, die toen (1724) in België opgang maakte. Na de precies een kilometer lange oprijlaan, met beuken aan weerszijden, was het toch een verrassing het prachtige bijna vierkante landhuis nu in werkelijkheid te zien, evenwichtig van lijn en vorm en omringd door water, waarover een oude brug. Rondom het kasteel de tuinen, parterres, grasperken, bijgebouwen en - waarvoor ik de tocht naar Oost-Vlaanderen had ondernomen - het open-luchttheater.

Voordat men de tuinen betreedt, mag men onder leiding van Barones Baudouin della Faille d'Huyse het kasteel van

binnen bezichtigen. Omdat ik met een groep dames uit Roeselare ben en de gastvrouw meent dat haar Nederlands niet voldoende is, geeft zij de heer Zoetaert, leraar te Gent, het woord. Al kom je eigenlijk voor de tuinen, zoals u en ik, je hebt geen ogenblik spijt met deze gids de vertrekken van het Kasteel van Leeuwergerm door te wandelen. Hij vertelt boeiend over de geschiedenis van het kasteel, de wandbekleding, de versieringen en de meubels, alles in de Lodewijk XV-stijl. Een marmeren tafel, waarop ik achteloos wat aantekeningen gemaakt had, blijkt een jachttafel te zijn, waarop de jagers het geschoten wild legden. De tafel loopt wat schuin af in verband met het druipende bloed. Ook de kapel is van dezelfde stijl. Ik bewonder de glas-in-lood ramen. De kapel is nog in gebruik bij doopplechtigheden van de kleinkinderen van de familie.

Dan gaan we met onze gids naar buiten, de brug over naar het Lovertheater, waarheen een beeld van Diana ons de weg wijst. Dit theater, vertelt de heer Zoetaert, is uniek in Europa, want het is geheel gevormd door haagbeuk. De hagen werden geplant in 1702. Ik kijk. Eerst zie je alleen maar lover, alleen maar groen, gras en haag, maar dan vormt zich als vanzelf het lovertheater: groene loges, een groen balkon, een grasgroene parterre, een twaalf meter brede breed podium, coulissen van haagbeuk en daarachter hoge beuken die samen een geluidsscherm vormen voor een goede

akoestiek. Hier werd tijdens het Internationaal Mozart Festival 'Gent welcomes Amadeus' in 1991 de opera 'Bastien und Bastienne' van Mozart voor soli en orkest KV 50 opgevoerd. Ik zie het gebeuren als onze gids hier lyrisch over vertelt:

Op de avondvoorstelling nemen 108 edellieden in Weense kledij uit Mozarts tijd plaats in de groene loges. Negenhonderd toeschouwers zitten, in hedendaagse kleding, in het midden van het theater. Er klinkt hoorngeschal. Gezeten in een koets getrokken door vier witte paarden verschijnt de jonge Mozart zelf om plaats te nemen in zijn loge. Het spel kan beginnen.

Op een zoele zomeravond daar in Leeuwergergem te zitten luisteren naar Mozarts zangspel. Wie zou daarvoor niet naar Zottegem willen gaan?

In 1922 genoten bezoekers van 'Cyrano de Bergerac' van Rostand; in 1936 werd 'Le Medecin malgre lui' opgevoerd; in 1951 'Le Menteur' van Corneille; in 1954 'Egmont' van Goethe in het Nederlands; in 1992 'As you like it' van Shakespeare door de Brusselse Shakespeare Society; dit jaar wederom 'Le Menteur' van Corneille op 29 juli.

Ik kan mij met moeite losmaken van de betovering van het Lovertheater, maar ga

toch mee met onze gids die ons het mooiste plekje van het park wil tonen. We staan aan het water bij de twee beeldschoon opgeknapte sinxen die erg bloot schijnen als de gids ons vraagt (het zijn moeder en dochter) wie van de twee sinxen denkt u dat de moeder is? De Roeselaerse dames raden het en wij bewonderen de weerspiegeling van de lindebomen en het kasteel in de grote vijver, die door bronnen wordt gevoed. Verder laat ik de tuin zo mooi als in het bovenvermelde boek beschreven staat. Gaat u zelf maar kijken!

Jan van Hoften

Het kasteel en de tuinen zijn geopend van 1 mei tot eind oktober. Bezoek per groep van tenminste 20 personen aan te vragen bij:

Kasteel van Leeuwergergem,

9620 Zottegem,

tel. 09 360.22.16 en fax: 09 361.01.38 (prefix België: 32).

Voor het Lovertheater rijdt men op de E 40 Brussel-Oostende bij Wetteren (afslag nr.17) de N 42 richting Geraardsbergen (Grammont) op. Na ongeveer tien kilometer snelheid van een koets aanhouden en bij bordje 'Kasteel van Leeuwergergem' rechtsaf de 1 km lange beukenallee inrijden tot het hek. Veel plezier gewenst en denk in het Lovertheater even aan Wolfgang Amadeus Mozart die op twaalfjarige leeftijd het zangspel 'Bastien und Bastienne' voor ons componeerde, voor de eerste keer opgevoerd in het tuintheater van Dr. Franz Anton Mesmer in Wenen.

Groene buitentheaters in Europa en Nederland

Italië
Een van de oudste buitentheaters ligt in de bergen boven Florence in het dorpje Fiesolè. Daar, in de dorpsstraat verstopt achter een okerkleurige kerk en het archeologische museum, staat men oog in oog met een enorme vallei die zich tussen groene bergen uitstrekt tot de einder. Tegen de helling waar langs men naar een bloemrijke diepte afdaalt, is van marmer een reusachtig amfiteater gebouwd door de Romeinen, die als geen ander gebruik wisten te maken van de natuurlijke gesteldheid bij de bouw van hun

theaters. Op een vlak terras op de bodem van de vallei wordt het steeds wisselende decor opgesteld, dat nu met schijnwerpers wordt verlicht en toen met flambouwen en vetpotten. 's Zomers worden hier nog steeds voorstellingen gegeven.

In Florence zijn zelfs twee buitentheaters. Het ene is het monumentale theater van de Boboli-tuinen dat achter het Pitti-paleis in hoefijzervorm tegen de heuvels is aangebouwd. Men zit er in 'loges' op marmeren banken met dichte balustrades. Per rij lopen

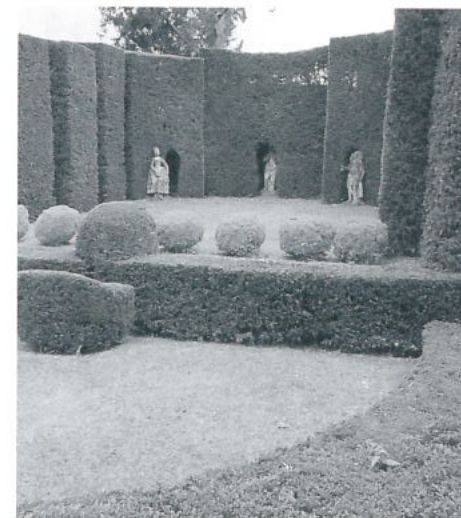

de banken tegen de helling naar boven zodat men over elkaars hoofden heen kan kijken naar wat er op het grasveld wordt opgevoerd. Het andere theater dat als Teatro di Verdura bekend staat, ligt in de tuin van Villa la Pietra. Hier heeft tot vorig jaar Harold Acton, de fameuze schrijver van historische biografieën, geresideerd tussen zijn kostbare manuscripten, kunstschatten en tuinbeelden. Als telg van een adellijke familie besloot Harolds grootvader zich blijvend in Italië te vestigen met de Florentijnse villa als verblijf. Met verve werden door zijn zoon Arthur Acton trappen, muren, hagen, en zuilen met pergola's tot een dramatisch afdalende tuin gesmeed, waarin behalve hoge, rechte cipressen ook velerlei taxusbollen, punten en hagen werden geïntegreerd. De brede helling werd in segmenten verdeeld, die onder-

ling met assen aan elkaar verbonden waren en met bosschages van elkaar gescheiden bleven. Een van die segmenten is het Teatro di Verdura, het buitentheater, waar men vroeger fraai uitgedost op houten banken met kostbare kussens uitkeek naar het hoger gelegen podium van gras en muren. Voor een hoge muur van 1.20 m zijn buxusbollen geplant. Op het muurtje staan ook buxusbollen waarvan de middelste wat hoger en breder is: daar zit de souffleur achter verborgen met zijn lijf in een gat in het podium. Het graspodium is vlak; hagen links en rechts zijn in laagjes achter elkaar geplant, zodat men er tevoorschijn kan schieten of achter verdwijnen. Als 'piece de resistance' is er een tweetal stenen zuilen met architraaf, die samen een poort vormen waar doorheen men een groene diepte in kijkt. Dit theater zou men iedere tuin toewensen. Men er kan er luieren, een diner serveren of, als men muzikaal of theatraal is aangelegd, de gasten en familieleden vermaken.

Villa Marlia's groene theater is ouder en zo mogelijk nog fraaier. In 1651 kwam deze, niet ver van de west-Italiaanse stad Lucca gelegen, villa met haar tuin in het bezit van de Orsetti-familie, die het van de Bounvisi's kocht. De Orsetti's waren als rechtgeaarde renaissance-vertegenwoordigers zeer in het creëren van tuinen geïnteresseerd. Een tweetal delen van hun tuin zijn nog aanwezig. Achter het klassiek gevormde symmetrisch huis ligt een halfronde vijver met erachter een muur met waterschalen, waarboven als fraaie bekroning een dichtbegroeide heuvelhelling. Aan de voorzijde van de villa ligt nu een enorm grasveld met een pad er langs dat naar een sierlijk hoog hek leidt. Wanneer de tuinman-gids het hek opent loopt men recht tegen een grote vierkanten vijver aan met eromheen bemoste balusters.

Een tweetal boze zwanen briezen naar iedereen die te dicht de balustrade nadert. Achter de vijver is een decor van marmeren zuilen met twee beeldhouwde riviergoden, die uit een schelp water storten. Draait men zich bij de rivier om dan komt een grasveld met potten vol citroenbomen in zicht. Ze bloeien en geuren heerlijk. Een stukje verder is een poort van groene kurkeiken, die naar een door al even hoog groen omgeven vijver leidt. Een zeker 5 meter hoge waterstraal spuit hier omhoog naar de toppen van de rondom staande bomen. De waterstraal vangt als enige licht en heeft door haar vorm en het opwindende geluid van vallend water een betoverende uitwerking. Zeker als het uit de schaduw warm en stoffig is. Door een poort van groen verlaat men de fontein om bij een groen theater te komen. Twee terra cotta beelden van Luluchinella Harlequin en Columbine staan op menshoogte opgesteld. Ook hier is een souffleurs buxusbol op het podium en hoge cipresgaten als coulissen. Alles in groen van gras, hagen en bollen. Het is een relatief kleine ruimte met plaats voor maximaal vijftig toeschouwers. Ongetwijfeld een heerlijke plek om van muziek en spel te genieten. Behoort Villa la Pietra toe aan een Amerikaanse universiteit, die als gelukkige erfgenaam door Harold Acton werd aangewezen, Villa Marlia is het bezit van graaf Pecci Blunt. De tuin kwam in 1805 in handen van

Napoleons zuster Elisa, die de formeel ingerichte tuin door een Engelse landschapstuin liet vervangen. Het grote grasveld is daar nog een stille getuige van. De tuin die behalve gedurende de zomermaanden te bezoeken is, zit vol met bijzondere bouwwerken die de moeite waard zijn om te bekijken en de zoekpartij goedmaakt die men zeker zal moeten maken voor men komend uit Lucca de villa gevonden heeft.

Bij een statig boerenhuis ontwierp de fameuze hedendaagse architect Porcinai een golvende tuin, die een eenheid met de omringende heuvels vormt. Als er een voorstelling gegeven wordt, plaatst men metalen en houten decorobjecten voor en op de aarden wal, die enigszins de omsluiting van het podium-grasveld is. De bezoekers zitten op houten banken en kijken en luisteren naar de artiesten en naar de geluiden van vogels, krekels, een vliegtuig in de verte. Het uitzicht over de heuvels van Toscane is het steeds wisselende decor dat sprakeloos makend blijft en hier optimaal de dramatiek verhogend mag.

Duitsland

In 1680 koos de toenmalige hertogin Sophie, de latere keurvorstin van Hannover, het onderkomen in Herrenhausen tot haar zomerverblijf en verordonneerde de Fransman Martin Charbonnier om grootse Franse formele tuinen bij het inmiddels sterk verbrede en verfraaide lusthuis te ontwerpen. Charbonnier werd door haar naar Nederland gezonden om er de tuinen te bestuderen. In 1689 liet zij bij het huis een uniek buitentheater aanleggen dat nu nog steeds te bewonderen is. Vanaf banken kijkt men naar een taps toelopend lang podium, waar de coulissen door beukenhagen zijn gevormd. Gouden beelden staan voor de coulissen. Ze lopen in hoogte naar achteren toe af zodat diepte wordt gesuggereerd. De perfecte vorm, het goud van de beelden, de techniek van het dieptespel, maken een bezoek aan Herrenhausen meer dan waard, waarbij de fraai gerestaureerde tuin, die in ietwat versimpelde vorm na de verwoesting in de Tweede Wereldoorlog uit haar as verrezen is, er een meerwaarde aan geeft.

Twee moderne buitentheaters

Arne Jacobson is als architect en industrieel ontwerper wereldvermaard. Dat hij ook tuinen ontwierp bleek mij lang geleden uit een boek dat 'The Modern Garden' heet en zo'n 15 jaar geleden door Susan en Geoffrey Jellicoe gepubliceerd werd. Daarin stond een hagentuin met Larix als gesnoeide hoge

en lage wanden. Hagen plantte hij ook in de tuinen bij het moderne college dat hij via een prijsvraag mocht bouwen in Oxford. Daar kwam als apotheose een theater van taxushagen in de achtertuin.

Hij plaatste langgerekte gebouwen naast elkaar met muren en hagen, die de ruimte tussen de gebouwen indelen. Bijzondere sloitieren, vaste planten, terrassen en paden verfraaien die ruimte. Een hele lange, de gevel volgende vijver is de entree-verfraaiing; een spiegel die het gebouw tot een lichte fee lijkt te maken.

Het amfitheater is dan bijna niet passend in deze strakke vormtaal, hoewel het idee en de uitwerking zeker boeiend is.

Veel speelser en sterker is het buitentheater van de Vrije Universiteit in Amsterdam-Buitenveldert. Eerst loopt men door een prachtige heemtuin met vijvers om vervolgens bij een meters hoge ronde stenen wal te komen waar men vanzelf omheen gaat lopen. De binnenkant is trapsgewijs oplopend met zitranden tot theater gemaakt, waar de wal verkeersruis tegenhoudt en een perfecte akoestiek geeft.

Buitentheaters, we maken ze te weinig terwijl er zoveel simpele voorbeelden te over zijn. Dus plant u er een, wij publiceren hem graag!

Arend Jan van der Horst

Shakespeare in Parijs

Een theatertuin in het Bois de Boulogne

Er is iets vreemds aan de fraai aangelegde tuin, de Jardin Shakespeare in het Bois de Boulogne. Als je er, op het perfect geschoorene halfcirkelvormige gazon in de Parijse Rondon bomen, struiken en veel planten om geen last te hebben van burens. Veel buxus- en taxushagen om intieme plekjes te creëren. Maar als de toneelspeelster Sylvia Haunetto in de rol van de avontuurlijke, lichtzinnige Lucrèce Borgia, van achter een haag verschijnt ben je plots in een openluchttheater. De hagen zijn er geplant voor de acteurs. Het zijn natuurlijke coulissen.

Zij komen op en verdwijnen weer in het struweel, druk pratend of luid zingend. Wie van de zestig aandachtige toeschouwers die het stuk van Victor Hugo, 'Lucrèce Borgia', volgen zouden weten, dat deze tuin speciaal werd ontworpen voor de theaterstukken van William Shakespeare. Ik kwam er pas achter door een artikel van Patricia Cleveland-Peck: Le Jardin Shakespeare in het winternummer van Hortus, 1993, mij door een mederedacteur toegespeeld. Daarin schrijft zij over het ontstaan van de tuin en in het bijzonder over het behoud ervan. Een verhaal dat onze Nederlandse

Tuinenstichting een hart onder de riem kan steken. Het begon met een beeld. In 1888 bood een bemiddelde Schot, William Knighton, die bij het Park Monceau woonde, de stad Parijs een standbeeld van William Shakespeare aan, gemaakt door de beeldhouwer Paul Fournier. Jarenlang stond het tussen de Avenue Messine en de Boulevard Hausmann. In 1942 werd het op last van het Derde Rijk verwijderd. Het kruispunt had zijn Shakespeare verloren. Na de oorlog kwamen 'Vrienden van Frankrijk' in Londen, die het beeld wilden herplaatsen, op het idee niet een beeld, maar een tuin voor de grote schrijver aan te leggen. Men koos het in Engelse landschapstijl aangelegde Bois de Boulogne als plaats. Robert Joff t, hoofd van parken en tuinen van de stad Parijs, met wie men over de tuinplannen sprak, herinnerde zich een

open-luchttheater ergens in de Pré Catalan. Men zocht en vond het oude theater, geheel verwilderd. In 1952 schiep Robert Joff t de Jardin Shakespeare aan de hand van de werken van Shakespeare. De opening vond plaats in 1953 en ongelofelijk voor ons als tuinliefhebbers is dat de tuin de volgende dertig jaar in verval raakte, verwaarloosd werd en wederom geheel vergeten. Werk voor de Tuinenstichting, hoor ik u denken. Gelukkig werd de tuin weer gered. Ditmaal door een vrouw, Marie-Louise Hemphill, francaise, maar in Engeland opgevoed. In Stratford ontmoette zij Robert Joff t, hoorde van de Parijse Shakespeare Tuin en kwam direct in actie om deze karakteristieke en historische tuin te behouden voor het nageslacht. Zij schreef een artikel in een dagblad, waarin zij voorstelde een vereniging 'Amis du Jardin Shakespeare' op te richten met het

doel weer Engelse theaterproducties op te zetten. Met de hulp van Lady Hibbert, toenmalige ambassadrice van Groot Britannië in Parijs, kwam de organisatie tot stand en Madame Hemphill werd presidente. Zij deed haar best Engelse producties in de tuin te krijgen en daarvoor geld bijeen te brengen. Zij stak eigen kapitaal in de onderneming en kreeg steun van Jacques Lang en Chirac en van the British Council. En zo werd een dertig jaar als Doornroosje slapende tuin weer gewekt.

'Style anglais'

Het open-luchttheater was er weer in het Bois de Boulogne. Madame Hemphill droomt ervan gerenommeerde gezelschappen uit te nodigen om opvoeringen in de Engelse taal te geven. Maar zonder subsidie is er weinig kans meer te doen dan de traditie hoog te houden met een enkel Engelstalig stuk van Shakespeare.

Frans theater is er wel geregeld. De stad Parijs, die de tuin in eigendom heeft, organiseert dit jaar in de Jardin Shakespeare het festival de la Renaissance met: 'Lucrèce Borgia' van Victor Hugo (3 juni - 30 juli); 'La famille Rabelais' van Jean-Simon Prevost (5 - 27 aug) en 'La Temp te' van W. Shakespeare (8 sept - 8 okt). De voorstellingen zijn te zien op vrijdag en zaterdag om 19.30 uur en op zaterdag en zondag om 15.00 uur. Het theater is klein, maar zeer geschikt voor het stuk van Victor Hugo, 'Lucrèce Borgia', een kind van Paus Alexander VI, die zijn zeer schone en intelligente dochter voor zijn politieke doeleinden gebruikte. Haar eerste twee echtgenoten moesten van haar scheiden, haar derde, die de scheiding weigerde, werd vermoord. Nu is zij gehuwd met Alfonse d'Este. De Franse acteurs spelen voortreffelijk, gebruik makend van alle mogelijkheden die de theatertuin biedt om

het spel levendig te brengen. De Shakespeare-grot functioneert goed in het stuk van Victor Hugo.

Wie de zaterdag- of zondagmiddag naar het theater gaat, doet er goed aan zoals alle Parijsenaars een zonnehoed mee te nemen. De acteurs spelen in de schaduw van het miniatuurbos achter de scène, gevormd door eiken, cipressen, bruine beuken en berken. De toeschouwers zitten pal in de zon die het, zoals ik merkte, die middag niet af liet weten. De tuin dankt zijn schoonheid aan het feit, dat al twintig jaar dezelfde tuinman de tuin onder zijn hoede heeft. Jean-Paul Montignies, die alle werken van Shakespeare heeft gelezen, houdt van de natuurlijke 'style anglais'. Maar hij is van mening dat een tuin niet statisch mag zijn. Hij beperkt zich niet tot alleen maar de planten die in de tijd van Shakespeare bekend waren in het Westen. Zo kwamen er rododendrons rond de grot, waar Shakespeare niet van gedroomd kan hebben, maar die de Fransen 'très anglais' vinden. Jean-Paul heeft de Jardin Shakespeare naar eigen smaak veranderd. Ik houd bovenal van de natuur, zegt hij. In de tuin is dat te zien aan wat hij aangeplant heeft; vingershoedskruid, sleutelbloemen, rozen, orchideeën, roze geraniums en begonia's (die voor Shakespeare wat te zoet lijken). Jean-Paul houdt ook van bergenia's, hosta's, irissen, sedum, steenbreek en anjelieren. Wij schrikken als Pascal Cotinat, die de rol speelt van Gennaro, vergiftigd door Lucrèce Borgia zich, wankelend door de tuin, moet vastgrijpen aan een buxushaag om niet te vallen. We zitten midden in het spel, maar denken toch: voorzichtig met die Shakespeare-haag, Gennaro! *Jan van Hoften*

Le Jardin Shakespeare: Metro Porte de la Muette. Te voet (ongeveer 15 minuten) verder naar de Pré Catalan.

Overzicht Openluchttheaters

Friesland: Het 'Lepenloftspul' in de notaristuin in Jowert, eind augustus-10 september. Informatie: 05106-9289.

Overijssel: Openluchttheater Nijverdal in Nijverdal, tot en met 27 augustus, gevarieerd programma.

Informatie: 05486-12729/05486-18047.

Gelderland: Openluchtlocatie 'Achter het gemeentehuis' in Ermelo, juli-augustus. Informatie: 03417-56368.

Zuid-Holland: Openluchttheater Zuiderpark in Den Haag, t/m 30 augustus, muziek, dans en theater.

Informatie 070-3882099/3933348.

Noord-Brabant: In Natuurtheater De Kersouwe in Heeswijk-Dinther spelen diverse groepen, t/m 2 september.

Informatie: 04139-1150.

Limburg: Openluchttheater De Doolhof in Tegelen speelt de Passiespelen, t/m 24 september. Informatie: 077-540505.

Noord-Holland: Amsterdamse Bos, 7 juli t/m 26 augustus van di t/m za, aanvang 21.30 uur, entree gratis; na afloop van de voorstelling gaat de pet rond. Bij twijfel over het weer bellen vanaf 18 uur: 020-6433286.

Klassiekers trotseren de elementen in het Amsterdamse Bos

Het grootste en mooiste podium van Nederland staat in het 'bos-der-bossen': het Amsterdamse Bos. Ieder jaar trekken meer dan 25.000 bezoekers naar dit openluchttheater, dat begin jaren tachtig bijna in de vergetelheid en staat van verwaarlozing was geraakt. Totdat regisseur Frances Sanders erbij 'toeval' terecht kwam, vervolgens Stichting Theater Het Amsterdamse Bos oprichtte en nu met de voorstelling 'King

Lear' (Shakespeare) haar tiende seizoen ingaat. We kunnen dus wel spreken van een theatertraditie die haar reputatie heeft bewezen met sprankelende uitvoeringen van o.a. De Kersentuin (Tsjechov), de Feeks (Shakespeare), Het Huis van Usher (E.A.Poe), Winter's Tale (Shakespeare), Kätchen von Heilbron (Von Kleist). Op zwoele zomeravonden is het op de inmiddels opgeknapt banken van het theater, dat op een steenworp afstand van de bosbaan ligt en ruimte biedt aan 2000 toeschouwers, dan ook in alle opzichten goed toeven. In het vredelievende gevecht dat Sanders met het bos en de elementen is aangegaan, gaat het erom een evenwicht te vinden met de bestaande omgeving: Sanders: 'Er gaat een bepaalde magie van het bos uit; de bomen zijn het decor, het ruisen geeft het maatgevoel aan. Dat wat ik hier neerzet moet daarmee in balans zijn. Je moet concurreren met de omgeving die er is. Je moet het zien te winnen van het bos. Elke keer kom ik een stapje dichtbij het doel.'

foto: Serge Ligtenberg

Binnengekomen boeken en catalogi

Stichting Behoud en Bevordering Fruitcultuur heeft een fruitbomencatalogus samengesteld van fruitbomen en soorten die die zichzelf kan leveren. In de catalogus staan 318 appelrassen, 191 pererassen, 49 pruimerassen en 70 kerserassen; de stichting beheert 'met trots' de grootste collectie fruitrassen in heel Europa. De catalogus is te verkrijgen door overmaking van f 5,- op giro 238 51 93 t.n.v. Stichting Fruitcultuur, Postbus 83, 6980 AB Doesburg o.v.v. 'ras-sencatalogus'.

Dieren in de Tuin, Annemarie Gorts.

Uitg. Kosmos-Z&K.
ISBN 90 215 2530 5,
prijs f 39,90

Vlindergids in kleur, Thomas Marktanner.
Uitgever Tirion.
prijs f 29,50

Dé roos van 1994: Just Joey

H.M. toost op de prachtige roos

Bij een bezoek aan **Rozenkwekerij De Wilde Bussum** kunt u onder andere de wereldvermaarde roos 'Just Joey' bewonderen - de abrikooskleurige jonge (21 jaar) vroegbloeiër, die in 1974 tijdens een bezoek van prinses Juliana als uitverkorene werd geplukt en mooi kleurde bij H.M.'s deux pieces (zie foto).

Het is nu sowieso de tijd om zowel de oude rozen als het moderne assortiment bij De Wilde op haar best te zien en in de nieuwe (gratis) catalogus leest u alles over hoe het de oude en komende sterren aan het rozenfirmament is vergaan.

Rozenkwekerij De Wilde Bussum, Prinses Irenleaan 14, Bussum. Rozentuin is altijd open voor bezoek. Verkoop en advies ma t/m za 8 tot 17 uur.

meer service op pagina 56

Op naar Gelderland!

'Gids voor de terreinen van de Stichting Het Geldersch Landschap' zorgt ervoor dat u nooit meer hoeft na te denken waar u deze keer zult gaan wandelen. De schat aan informatie over de 85 verschillende terreinen die de stichting beheert is zo enthousiast geschreven dat u ze allemaal wel zou willen bezoeken. Bij elk terrein is wel iets bijzonders aan de hand; zeldzame planten- en vogelsoorten, een unieke biotoop, een overdaad aan amfibieën, een fraai landhuis of kasteel, oude bomen, een interessante geschiedenis of een oude legende, enzovoorts. Zelfs van de meest kleine terreintjes in de uiterwaarden wisten de samenstellers van deze gids nog zulke interessante feiten en verhalen te verzamelen dat je je voorneemt wanneer je er de volgende keer in de buurt bent er toch even te gaan kijken. Want wie wil niet de twaalf soorten libellen op De Voorst zien, de pre-historische grafheuvels van Majuba, het graf van Buys Ballot op De Dellen, de rode wouw op Het Aarnink, de Oude Moestuin van Brakel, de Kabouterboom van Heerlijkheid Beek, de jeneverbessen op Muggenhoek, het natuurherstelproject van het Teesselinkveen of luister naar de zangvogels in het Laakse Bos. De 271 pagina's dikke gids is mooi uitgevoerd met een grote hoeveelheid aan foto's (alle in kleur) die vele verschillende aspecten van de terreinen beschrijven. Naast fraaie macro-opnamen van insecten en bloemen en foto's van huizen, bossen en heidevelden, komen we ook opnamen tegen van de bosarbeiders aan het werk. De gids is bovendien bijzonder praktisch in het gebruik. Na een indeling van de provincie Gelderland in drie regio's, met een globale overzichtskaart van de ligging van de terreinen, volgen de terreinbeschrijvingen die beginnen met de bereikbaarheid (ook met openbaar vervoer!),

een korte kenschets en informatie over de mogelijkheden van wandelen en fietsen. Onder het kopje 'geschiedenis' wordt het verleden uitvoerig uit de doeken gedaan om daarna onder 'beschrijving' gedetailleerde informatie te geven over de flora en fauna. Tot slot volgt een kort overzicht van het gevoerde beheer in de afgelopen jaren en de voorgenomen werkzaamheden voor de nabije toekomst. En dat alles, samen met goede afbeeldingen van de topografische kaart 1:25.000, maakt de gids tot zo'n prachtig boekje dat je met plezier thuis zit te lezen om daarna met de nieuw verworven kennis snel op pad te gaan. *E.B.*

Gids voor de terreinen van de Stichting Het Geldersch Landschap. Redactie: Koos Dansen en Ton Roozen. Stichting Het Geldersch Landschap te Arnhem, 1994. ISBN 90 6097 381 X., Prijs f29.50

Historische buitenplaatsen in het Utrechtse

'Tuin & Park - Historische buitenplaatsen in de provincie Utrecht' was de naam van een tentoonstelling die in 1992 op initiatief van de Zeister Kunststichting in slot Zeist werd georganiseerd. Ter begeleiding van dit evenement verscheen, onder dezelfde titel, een boekwerkje waarin bij uitstek deskundigen als onder anderen Heimerick Tromp, Ben Olde Meierink, Roland Blijdenstein en Wim Meulenkamp de verschillende aspecten van dit onderwerp gedegen belichtten. De materie werd naar regio en periode opgesplitst: in afzonderlijke hoofdstukken werd het westen van de provincie verkend, werden de zeventiende- en achttiende-eeuwse ontwikkelingen in het oosten van Utrecht onder het oog gezien, negentiende- en vroeg-twintigste-eeuwse tuinstijlen in zuid-oost Utrecht beschreven. De op de buitenplaatsen aange troffen tuingeboeven en bijzondere bomen kregen eveneens speciale vermelding. In de

slothoofdstukken werden de activiteiten van Monumentenzorg, de provincie, de Stichting het Utrechts Landschap en de Stichting tot behoud van Particuliere Historische Buitenplaatsen op het onderhavige gebied uiteengezet. De uitgever biedt het oorspronkelijk al schappelijk geprijsde boek nu met aanzienlijke korting aan. Voor zeer weinig geld vindt de in dit historisch erfgoed geïnteresseerde snuffelaar een schat aan gegevens - voor een gemiddeld incasseringsvermogen soms bijna te veel. Het boek had aan praktische hanteerbaarheid gewonnen, indien er kaartmateriaal in zou zijn opgenomen waarop de ligging van de nog bestaande dan wel verdwenen objecten aangegeven werd. *E.V.*

Tuin & Park - Historische buitenplaatsen in de provincie Utrecht, Uitg. Matrijs, Utr. ISBN 90-5345-020-3, f14,95.

Alles over Horti en Heemtuinen

Een overzicht 'waarmee u thuis rustig kunt voor- en nagenieten van uw bezoek aan een van de groene schatkamers', aldus wordt De plantentuinen in Nederland en Vlaanderen ingeleid. Deze beschrijving van de ruim 200 botanische tuinen en heemtuinen in het Nederlandse taalgebied werd begin mei door Uitgeverij Boom in de Hortus Haren gepresenteerd. Het boek, tot stand gekomen in samenwerking met de Stichting Nederlandse Plantentuinen, bevat korte karakteristieken van alle plantentuinen in Nederland en Vlaanderen - de voornaamste eigenschappen van de collectie, de grootte van de tuin, wie het ontwerp heeft gemaakt, de aanwezige voorzieningen enz. Veertig van deze tuinen werden door Gerrit de Graaff in een afzonderlijk hoofdstuk 'beter bekeken'. Op smakelijke wijze geeft hij het resultaat van zijn talloze tuinbezoeken, gesprekken met eigenaars, beheerders, hoveniers, medewerkers en vrijwilligers weer, met veel gevoel

voor zowel historische aspecten als 'petite histoire'. De drie bladzijden met summieren en tamelijk willekeurige verwijzingen naar plantentuinen in het buitenland doen, gelet op het kader en de volledigheid van het boek, een beetje bijkomstig aan. Het boek biedt trouwens meer dan alleen overzichten: diverse deskundigen besteden in de eerste hoofdstukken ruimschoots aandacht aan o.m. de geschiedenis en de functie van horti en heemtuinen in het algemeen, de relatie tussen plant en farmacie, de naamgeving van natuurlijke plantensoorten en cultivars, de doelstellingen resp. activiteiten van de Stichting Nederlandse Plantentuinen en de Gedecentraliseerde Nationale Plantencollectie. Met ondersteunend en vooral reislust opwekkend fotomateriaal - eveneens door De Graaff verzorgd - is niet karig omgesprongen. Bij een als gids en naslagwerk bedoeld boek is de toegepaste systematiek een belangrijk aspect. In dit geval hebben de samenstellers ervoor gekozen het hoofdstuk met de veertig uitvoerig beschreven tuinen vooraf te laten gaan aan het hoofdstuk met de karakteristieken van alle behandelde tuinen, waarin de veertig opnieuw, nu in het kort, voorkomen. In eerstbedoeld hoofdstuk is de ligging per tuin op een plattegrondje aangegeven; pas in het daarop volgende vinden wij de adressen, openingstijden en telefoonnummers voor informatie, zelfs die m.i.v. 10 oktober 1995. Verwijzingen over en weer naar de paginanummers van de korte en de uitgebreide versies zouden de lezer sneller wegwijs hebben gemaakt. Maar dit is slechts detailkritiek, de gids is inhoudelijk zonder meer een aanwinst. *E.V.*

De Plantentuinen van Nederland en Vlaanderen door Gerrit de Graaff e.a. Uitgeverij Boom, Amsterdam/Mepel, ISBN 90 5352 118 6, prijs f. 69,50. Voor België: Firma Denis, Sterckshoflei 28-30, 2100 Antwerpen / Deurne, prijs Bfr. 1390

Tuinontwerpen

voor mensen die weinig tijd hebben

Hoeveel tijd wilt u wekelijks aan het onderhoud van uw tuin besteden? Deze vraag veroorzaakt soms een pijnlijk moment in het gesprek tussen de tuinontwerper en zijn opdrachtgever. Zo er al een antwoord komt, is dat vaak negatief: 'Zo min mogelijk' is een van de meest voorkomende varianten. Roy Strong houdt zijn lezers daarom een drietal alternatieven voor: 1 à 2 uur per week ('Tuinen voor mensen die tijd te kort komen'), 1 middag per week ('voor mensen die zuinig zijn op hun tijd') of 1 dag per week ('voor de echte liefhebber'). Dit laatste is een tactische zet: men mag een hele dag per week in de tuin (werken wel te verstaan). De rechtvaardiging daarvoor sluit kritiek bij voorbaat uit: men is immers een liefhebber, en nog wel een echte! Er worden zeer verschillende stijlen gepresenteerd, in alledrie de categorieën: in de eerste varieert deze van een

speelse patio met Erigeron karvinskianus nonchalant tussen de voegen van de tegels, tot een parterretuin met buxusbroderie. Heeft men meer tijd, dan kan er wat meer knip- en steunwerk aan te pas komen, in een schaduwrijke tuin in Gotische stijl, een watertuin nieuwe stijl, met abstracte beeldhouwwerken en een signaalrode schutting, of een tuin in Iberische stijl, met veel metselwerk, polychrome tegeltjes en potten. De echte liefhebber krijgt natuurlijk de grootste diversiteit in beplanting: exotisch, Japans of in een prieeltuin, om er enkele te noemen. De foto's en de tekeningen zijn fraai en verhelderend. De consequent doorgevoerde stijlen van de verschillende oplossingen laten zien, dat Roy Strong een zorgvuldige keuze heeft gemaakt uit zijn eigen ontwerpen en die van anderen. Aanbevolen. *L.D.*

Roy Strong, Bosch & Keuning, Baarn 1995 ISBN 90 246 0187 8. Prijs f 49,50

Vademecum tuin- en landschapsarchitectuur

Eerste deel van de vierdelige 'Gids voor de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur'. Samengesteld door Carla S. Oldenburger-Ebbers, Anne Mieke Backer en Eric Blok.

In samenwerking met de Landbouwwuniversiteit Wageningen, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de Nederlandse Vereniging voor Tuin- en Landschapsarchitectuur, heeft uitgeverij De Hef een bezoekersgids en vademecum ontwikkeld voor tuin- en landschapsarchitectuur in Nederland. Gezien de groeiende belangstelling voor tuinen en de culturele achtergronden van de eigen streek is gekozen voor een betaalbare uitgave in vier delen. De eerste net verschenen uitgave beslaat het noorden van Nederland: Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel en Flevopolders. De gids is rijk geïllustreerd en richt zich tot een breed publiek van tuinliefhebbers die uitstapjes in de eigen omgeving willen maken tot kunsthistorici die de gids als naslagwerk willen gebruiken. De 'Gids voor de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur' wijst letterlijk de weg in landgoederen, buitenplaatsen, kloostertuinen, botanische tuinen, parken, villaparken, tuindorpen, arboreta, rosaria, kruidentuinen, modeltuinen, heemtuinen, educatieve tuinen, recreatieparken, pretparken, groenstructuren, landschapsontwerpen, landart, dierentuinen en begraafplaatsen.

Winkelprijs van de 'Gids voor de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur' is tot 1 september 1995 f 49,90. Daarna f 59,90.

Voor donateurs van de NTs kost het boek tot 1 september slechts f 39,90. Daarna f 49,90.

Recensie Derek Jarman op pag. 40, over de Follies (zie pag 5), volgend nummer meer

Een tuin als zelfportret

Valeriaan is geneeskrachtig, het wortel-extract heeft een kalmerend effect, maar is ook een sexy gewas? Het een lijkt het ander uit te sluiten. De omstreden Britse filmer, schrijver en schilder Derek Jarman (1942-1994) noteerde in zijn tuinjournaal: 'Ik heb altijd van dit gewas gehouden. Het leunde tegen de oude stenen muren van de havezate Curry Mallet, door mijn vader begin jaren vijftig gehuurd, en het stond in de tuin van het door bominslagen geteisterde huis aan het eind van de weg waar mijn eerste liefde, vliegenier Johnny, me op zijn motorfiets meevoerde, mijn handen in zijn broekzakken — daarom is valeriaan voor mij sexy'. Jarmans seksuele voorkeur manifesteerde zich ook in de keuze van de planten waarmee hij zijn tegenover een kerncentrale gelegen tuin te Dungeness aan de kust van Kent vulde. Rara: wat hebben klaprozen, papavers, slaapbollen, sieruien en vingerhoedskruid gemeen? Men hoeft geen overspannen hovenier, onversneden erotomaan of Freudiaan te zijn om de vorm van het mannelijk lid in volle glorie aan bloem of zaaddoos te herkennen. Jarman omringde de planten bovendien met een cirkel van aan het strand gevonden vuurstenen, 'draketanden' noemde hij ze; de symboliek ligt voor het oprapen. 'Ik zou een haag van gaspeldoorn om de tuin gemaakt hebben, ware het niet dat de charme van Dungeness nu juist het ontbreken van omheiningen is — er centje oprichten zou tegendraads zijn'; zo luidt een opmerkelijke notitie in het postuum verschenen boek Derek Jarman's Garden. Opmerkelijk omdat hij zich in zijn werk niets aantrok van conventies, culturele barrières waren er om te slechten en dat deed hij met verve en van harte gaarne. Dat Jarman de tuin begon was toeval. Hij was op zoek naar een filmlokatie, maar werd verliefd

op de vissershut die er te koop stond. Het klimaat lijkt voor tuinieren volmaakt geschikt, zeewinden voeren zoute druppels aan, de kerncentrale stoot verderfelijke gasen uit en er is geen beschutting; de grond is schraal, kaal en plat en bestaat grotendeels uit keitjes. Twee jaar later, toen Jarman inmiddels dodelijk ziek was, vond hij tijdens een strandwandeling een mooie vuursteen en legde die tussen het grind; van lieverlee ontstond een perkje. Om te voorkomen dat hij in de winter over de tere wortels van de crambe maritima (zeekool) zou banjeren, plaatste hij er ijzeren stangen of stukken wrakhout bij. Er ontstond een curieuze tuin met grote en kleine cirkels, gevuld met iris en lavendel, helleborus en wilde roos. Zwerfkeien werden knuffelbeesten, roestige stangen gesierd met dobbers van visnetten en schelpen vormden totempalen, versleten harken en schoffels werden sculpturen. Door velen versmadelde planten als borage en kardoen werden gekoesterd en vertroeteld. Jarman had oog voor onooglijk schoon (onkruid); hij zag liever een koekoeksbloem dan een afrikaantje, liever stekelbrem dan buxus, liever een woestenij dan een gazon. Wie dat tegendraads wil noemen gaat z'n gang. Buiten kijf staat echter dat zijn tuin, nu voorbeeldig geboekstaafd, tegelijk zwanezang is en zelfportret. Derek Jarman had aids. Voor hem geen decadente luthof met een zee van geurende bloemen, geen romantische hoekjes en dito doorkijkjes, laat staan pedante rozenbogen. Maar: fallische symbolen en priemende skeletachtige staketsels, robuuste gewassen en bijzondere mossen. Dit boek biedt elke tuinier een recept tegen zelfingenomenheid. *P.T.V.* Derek Jarman's Garden, fotografie: Howard Sooley, uitgeverij Thames and Hudson, 144 blz, ISBN 0 500 01656 9. Importeur: Nilsson & Lamm, Weesp. fl. 47,10

De watertuin

Water is belangrijk in een tuin en de toepassingen zijn dan ook legio. Gelukkig zijn zij die in hun tuin al over een vijver beschikken. Wie graag een 'waterelement' wil, maar zich laat afschrikken door het vele werk dat de aanleg van een eenvoudige vijver vergt, zou 'De watertuin' eens kunnen doorbladeren. Deze oorspronkelijk Engelse uitgave is geschreven door Peter Robinson, die zijn watertuinontwerpen diverse malen met goud bekroond zag op de tentoonstellingen van de Royal Horticultural Society en Chelsea in Londen. In dit informatieve boek toont Peter Robinson aan de hand van prachtige foto's en duidelijke tekeningen de resultaten van een goed ontwerp gecombineerd met een geslaagde beplanting. Het boek gaat in op veel aspecten, zoals de ontwikkeling van watertuinen in de loop van de geschiedenis, de hedendaagse toepassingen, het onderhoud in de verschillende seizoenen en het dierenleven in de vijver. In het gemakkelijk geschreven boek beschrijft de auteur stap voor stap de aanleg van een 'waterelement': van het uitgraven en uitvlakken van grond en het aanbrengen van folie tot allerlei soorten omrandingen. Overzichtelijke beplantingsschema's brengen de ontwerpen tot leven: ontwerpen die variëren van een fommele, weerspiegelende vijver en natuurlijk ogende vijvers tot watervallen en waterlopen. Gelukkig is er ook aandacht voor kleinere projecten: zo laat de auteur bijvoorbeeld zien hoe je een subtiele fontein kunt maken van een ingegraven vuilnisbak en een pompje, met daarbovenop een rooster met kiezels. Wat het boek voor de tuinier aardig maakt, is dat bijna de helft de beplanting in en vooral rond de vijver behandelt met overzichtelijke beplantingsschema's en duidelijke beschrijvingen, compleet met planttechnieken. In het boek is tevens een overzicht op-

genomen van planten voor diepe en ondiepe delen van de vijver en de drassige en vochtige grond er omheen. Kortom, een makkelijk geschreven en inspirerend boek. *ML*

Peter Robinson. Uitgeverij Zuid Boekproducties, Lisse, 1995. ISBN 90-6248-797-1, prijs f 39,95.

Landelijk tuinieren

Als aanvulling op de televisieserie 'Geoff Hamilton's Cottage Gardens' (BBC2, vrijdagavond om 21.30 uur) is een boek verschenen dat onlangs door Terra in een Nederlandse vertaling op de markt is gebracht. De bekende Engelse televisie-tuinier Geoff Hamilton laat in 'Landelijk tuinieren' zien hoe technieken en kennis uit het verleden kunnen worden gebruikt bij het maken van moderne cottage-tuinen. Beginnend bij twee lapjes kale grond leidt de auteur de lezer door iedere fase, van het bedenken en ontwerpen, tot de aanleg en de beplanting. In een uitgebreid plantendeel komen alle ouderwetse favorieten aan bod, zowel sierplanten als fruit. Alleen is het jammer dat het gedeelte over fruitbomen en klein fruit zich volledig richt op Engelse rassen. Maar dat is inherent aan een vertaalde uitgave. *ML*

Geoff Hamilton. Uitgeverij Terra, Zutphen, 1995. ISBN 90-6255-616-7. Prijs: fl. 49,90.

Hoera voor Hobhouse

Ze maakt overal ter wereld uiteenlopende tuinen. Van Griekenland tot Zwitserland. Ze reist en geeft lezingen. En daarnaast schrijft ze ook, o.a. voor Gardens Illustrated. Veertien jaar lang was Tintinhull de tuinbasis waar Penelope Hobhouse ontwierp, experimenteerde en in de praktijk 'De vreugde van een tuin' beleefde. Deze boektitel geeft meteen al de toon van deze kaleidoscoop van tuinvaringen en past in het rijtje 'volkomen' tuinboek. Een rondgang door de

verschillende tuinen vormt het uitgangspunt en houvast van dit boek waar echt alle onderwerpen aan de orde komen. Hele theoretische zoals de principes van het ontwerpen of hoe ontwikkel je een persoonlijke stijl. Maar vooral en veel ook praktische zoals zaad winnen, stekken en potten beplanten. Je komt bij lezing erg onder de indruk van energie, inzet en kennis van deze tuindiva. Het door Terra uitgegeven boek in kloek formaat bevat schitterende foto's van Andrew Lawson die zijn sporen al verdiend had bij Rosemary Verey en Stephen Lacey. Een klassieke must. *G.J.D.*

De vreugde van een tuin. Penelope Hobhouse, fotografie Andrew Lawson 25x25 cm, 216 pag, gebonden in kleur, ISBN 90-6255-614-0, prijs f59,-

Van Alfriston tot Wisley Gardens

Groenjournaliste Hanneke van Dijk heeft voor de beginnende en gevorderde bezoeker een inventarisatie gemaakt van het tuin-Wal-halla om de hoek: Zuidoost Engeland. Ze legde haar ervaringen van een honderdtal tuinen en parken vast in een handzaam reisboek van 204 pagina's grotendeels met zwart-wit foto's ondersteund. Een voorbeeldig boek met vele opzoekmogelijkheden; alfabetisch, per county of plaatsnaam en op trefwoord. Per tuin een uitgebreide beschrijving en veel achtergrondinformatie verzameld via eigenaar of headgardener. Iedere beschrijving wordt afgesloten met informatie met als service nog de dichtstbijzijnde tuinen vermeld. Hier is monnikenwerk verricht. Een kaart met alle genummerde tuinen maakt het geheel compleet. Uitgever Gottmer heeft hiermee een goede reisgenoot voor reizende tuinders geschapen en het boek verdient veel euzels. Het inspireert tot bezoeken en dat is wat een reisgids à priori moet doen. *G.J.D.*

Tuinenreisgids Zuidoost-Engeland. Hanneke van

Dijk, fotografie George Otter, Gottmer, Haarlem ISBN 90-257-2750-6

Borders voor een breed publiek

Henk Dijkman heeft de gave om tuinbezitters aan de praat te krijgen. Het intrigerende grensvlak van tuingekte en tuinpassie is z'n sterke punt. Als tuinfotograaf kan hij dat aardig in beeld brengen. In de t.v.-serie van de AVRO, 'Passie voor Tuinen' heeft hij een nog wijds medium tot zijn beschikking. Maar liefs 12 tuinen bezocht hij in woord en beeld. Dat moest allemaal per aflevering in luttele minuten gebeuren. Dat is het sterke en tevens zwakke punt van zowel de serie als het boek. Voor de doorgewinterde donateur van de NTs zal het boek weinig geheimen bevatten en zal de informatie oppervlakkig gevonden worden. Dat zal Henk Dijkman niet verbazen. Hij heeft het boek immers voor het meest brede t.v.-publiek gemaakt. Hij bewerkt het voorland van een groep lezers-kijkers die misschien door zijn 'passie' worden aangestoken en tot tuinliefhebber uitgroeit. Ben ook zeer benieuwd wat de serie volgend jaar gaat brengen.

Ondanks alle kanttekeningen die je bij 'Passie voor Tuinen' kunt maken, komt dit toch het dichtst bij een idee wat t.v.-Tuinjournaal zou kunnen worden. *G.J.D.*

Passie voor Tuinen. Henk Dijkman, Terra Warnsveld, ISBN 90-6255-841-8, prijs f35,-

Tuinvijvers en waterpartijen

Een vijver of een pièce d'eau

Wie nooit de lieve lange dag

Bij 't spiegelklare waterlag

Zijn uur is kort

Zijn vreugd heeft uit,-

want nimmer zag hij wat ik zag

tussen het bloeiend fluitekruit

Arend Jan van der Horst had dit vers van

Ida Gerhardt niet nodig. Hij had al vele spiegelende oppervlaktes bekeken op al zijn reizen buitenlands en bij het ontwerpen van tuinen voor derden. Uit zijn rijke ervaring put hij in het boek 'Tuinvijvers en waterpartijen'. Nu nodigt niet iedere vijver uit om als Narcissus op zoek te gaan naar het eigen beeld, maar spiegel van de tuin zijn ze op z'n minst. Het boek vertelt in 11 hoofdstukken allerlei aspecten van water in de tuin. Rechte, ronde en vierkante vijvers worden besproken en getoond in fraaie foto's van Philippe Perdeau. Praktische informatie wordt gegeven over aanleg en onderhoud van vijvers (en van zwembaden). Ruime aandacht krijgt natuurlijk de plantkeuze in en rond de vijver. Afgesloten wordt het met een 'bruggen'-hoofdstukje. Een hoogst onderhoudend en informatief boek met bekende en onbekende tuinen waarvan een aantal met (ontwerp) plattegrond. *G.J.D.*

Arend Jan van der Horst, fotografie Philippe Perdeau, 144 pag, kleur, Terra, Warnsveld, ISBN 90-6248-777-7, prijs f24,95

Limburgse tuinen

Op de Donateursdagen hebben we het weer twee dagen gezien met eigen ogen! Limburg is een tuinenland. Dat het boek 'Limburgse tuinen' nog niet eerder bestond is heel opmerkelijk. Florentine van Eeghen heeft de lacune gevuld door in een kloek boek met hetzelfde formaat als haar 'Zeeuwse tuinen' 18 tuinen te (laten) bespreken waaronder natuurlijk de drie-eenheid van het eerste uur: Ineke Greve, Patricia van Roosmalen en Jo Eyk. Op het kasteel van de laatste werd ook de feestelijke presentatie gehouden temidden van de groene glorie van Wijlre. Naast deze drie in volgorde van behandeling: Han Nijjo met zijn tuin zonder plattegrond en zonder rechte lijnen. Een hoogst individuele tuin van een hoogst indi-

viduele ontwerper. Daarna twee hoogst verschillende kasteeltuinen: Arcen, een proeftuinencomplex met grote variatie en doelgroep en Goedenraad, waar ingetogenheid en strakheid samengaan met een prachtig heuvelbos. De tuin van Fokeline Dingemans is naast de beplanting vooral uniek door de ligging; bij een watermolen met uitzicht op wijngaarden en chateau.

De Rhulenhofstuinen hebben in hun korte bestaan al een grote staat van volwassenheid bereikt; tempeltuin en pyruslaan geven een eigen gezicht aan deze Noordlimburgse tuin. De restauratie van de terrassen van Neercanne is nog niet afgerond maar het voorlopige resultaat geeft hoop voor de grootse plannen die er nog liggen! Baron en barones de Loë geven de omgeving van hun eeuwenoude Mheer een hele eigentijdse tuinvulling.

De stadstuin van Corrie Lubbers-Ruys is al heel lang een slim ontwerp van Arend Jan van der Horst en nog steeds actueel. Baexem is van een heel andere orde. 'Dat is geen tuin' dat is een statement van een creatieve familie die een doolhof vol verrassingen creëert. Bèr Slangen heeft over zijn compacte rotstuin veel te verhalen. Kasteel Groot Buggenum is een klein Haarzuilen van het zuiden. Theater in de tuin kunt u vinden bij de jongens van de Heerenhof in Maastricht: 250 meter tuinexplosie. Rustiger gaat het toe bij de klassieke adellijke tuin van Eysden, hier berceau, beukenlaan en golvende hagen in harmonie. Een dozijn zéér uiteenlopende tuinen met visie als overeenkomst. Marcel Malherbe fotografeerde het grootste deel en de tekst van Florentine werd aangevuld met bijdragen van Henk Gerritsen, Sarah Hart, Romke van de Kaa en Marja Roscam Abbing. *G.J.D.*

Florentine van Eeghen, fotografie Marcel Malherbe, 168 pag, kleur, ISBN 90-410-0046-1, prijs f59,95.

Belgisch groen in briljante gids

Alle ingrediënten zijn aanwezig. Mevrouw Christine de Groote heeft al het gidsje 'Open Tuinen/Jardins Ouverts' onder haar hoede. Belgische open tuinen, althans voor donateurs, op een rij naar provincie geordend met illustraties. Een beetje de sfeer van het Engelse 'Hortus'. Met deze schat aan ervaring en ingangen bij tuinen heeft mevrouw de Groote nu de luxe kleurige gids van het 'Belgisch Tuinenpatrimonium' geproduceerd. De 'Gids voor Belgische Tuinen' biedt op 305 pagina's een 'sleutel' voor 350 tuinen. Van hele grote domeinen, geëxploiteerd van staatswege tot kleinere Brusselse stadstuinen 'wel bij regenweer laarzen meenemen', die enkele keren per jaar open zijn. Het boek wordt ingeleid door Philippe de Spoelbergch die bekend is om zijn grote groene inzet. De gids begint met een handleiding: Hoe zijn de tuinen geordend, hoe werken de kaarten en de vele plattegronden. Er is een aparte legende hoe je de plattegronden moet lezen, en tuinen kunt rubriceren. En men heeft het aangedurfd om het 'Michelin-systeem' toe te passen; één, twee of drie sterren, 'faut le voyage!' De werking van een gids kun je alleen maar checken door de tuinen na te lezen die je al kent. Het resultaat bij 'De Gids voor Belgische Tuinen' is subliem. Na lezing van de Hasseltse Hoek (Hex, Deferme, Scholteshof, Alden Biezen) kun je constateren dat de informatie 'ampel' is. De gids maakt je nieuwsgierig naar al die mooie verborgen tuinschatten op lage Vlaamse vlakten of kleine valleien in de Ardennen. *G.J.D.*

Gids voor Tuinen in België Christine de Groote, Lannoo/Terra ISBN 90 209 2601 2

Een tuin om in te wonen

David Stevens is een vermaard Engels televi-

siester/tuinarchitect met een groot bureau dat wereldwijd boeiende tuinen aan kan leggen. Dat hij zich inspannt om een boek te schrijven voor de kleine of de ietwat grotere tuin is sympathiek. De keuze van Jerry Harper als zijn fotograaf van mondiaal geschootten fraaie foto's van bloeiende tuinen is een vondst en over de juistheid en volledigheid van de informatie hoeft niemand zich zorgen te maken. De vormen zijn soms erg gezocht en wild. Iets wat ik niemand voor kan houden, omdat het kopiëren ervan levensgevaarlijk is. Eenvoud en het simpele karakter van de Engels tuinkunst komt te weinig aan bod in dit boek, dat vooral mensen op weg zal helpen, die iets onverwachts en heel bijzonders wensen. Gelukkig zijn er ook goede uitzonderingen van eenvoudige tuinen die prachtig zijn beplant.

Arrabella Lenox-Boyd is zo'n ontwerp van tuinen in de heerlijke romantische tuinstijl met veel gevoel voor drama op de juiste manier. Net als Jon Brooks dat is, met zijn asymmetrische grondpaden en bijzondere plantcombinaties, die modern en toch weldadig aandoen. Ook de tuin van Tom Parr in Zuid-Frankrijk is wonderschoon met een terras van kiezels, waarop enkele accenten. Er zijn vele goede foto's van fraai ontworpen tuinen en als men het vermogen heeft de overdreven gewilde tuinkunst met bruggetjes, brokkelstenen en te wilde latwerken over het hoofd te zien, zal men intens genieten van het vele goede dat Jerry Harpur voor ons ontdekt heeft op plaatsen waar wij nimmer zouden komen.

Het voor ieder wat wils van Mr Stevens gaat me te ver en ik zou wensen dat hij zich tot één stijl per publikatie wendt.

A.J.H.

David Stevens / Fotografie; Jerry Harpur. 192 pagina's, Prijs f49,90, Uitgever; Terra, ISBN 90 6255 588 8

Tuincentrum Lottum

Grubbenvorsterweg 26
5973 NB Lottum

tel. 077-4631674
fax 077-4632971

BESLIST DE MOEITE
WAARD!

ROZENCENTRUM IN ROZENDORP LOTTUM

Groot assortiment rozen, o.a. English Roses, ouderwetse rozen, klimrozen, botanische rozen, thee-hybriden etc., etc.

Breng eens een bezoek aan onze rozentuin. Assortimentslijst op aanvraag verkrijgbaar.

ROZENDAGEN

– zaterdag 7 oktober 08.30 - 16.30 uur
– zondag 8 oktober 10.00 - 17.00 uur

Gespecialiseerd in WINTERHARDE GROENBIJVENDE BAMBOESOORTEN

Eigen import uit China.
Uitgebreide brochure:
f7,50 op giro 710590
t.n.v. Kwekerij de
Groene Prins

Geopend van
1 april tot
1 november
elke zaterdag van
10.00 - 17.00 uur
of op afspraak.

Kwikkels 3, 8341 SK Steenwijkerwold,
Tel. 05210-88445, Fax 05210-89768
per 10-10-95 Tel. 0521-588445, Fax 0521-589768

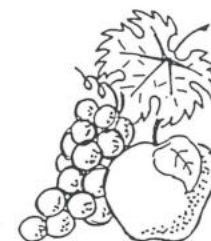
Het grootste sortiment

DRUIVENPLANTEN van Nederland en ook vele andere soorten fruitbomen en -struiken vindt u bij Fred Lorscheijdt

Wijngaard De Agthuysen

Stationsweg 55a, 3214 VJ Zuidland.
01881 - 2172/2957

Ook voor rondleidingen, lezingen en cursussen.
Iedere zaterdag in september OPEN DAG in onze wijngaard.
Maak f 5,- over op giro 4012978 voor uitgebreide rassenlijst en catalogus.

Wij hebben een grote kollektie tuinbanken en -tafels in gietijzer.

carabas
klassieke banken

De elegante en stijlvolle vormgeving in duurzame materialen betekent een unieke decoratie in tuin, park en op terras.

BRAAK 2a 5512 CC VESSEM 04979 - 1959

De planten van Slinger

In deze nieuwe serie worden afzonderlijke plantensoorten en cultivars belicht die om de een of andere reden karakteristiek zijn voor een bepaalde periode, stroming of tuinarchitect. De eerste twee afleveringen gaan over opvallende planten in het assortiment dat Leonard Springer gebruikt.

'Uw opgave van vaste planten voor dhr. H. is niet duidelijk. U geeft wel eenige geslachten op, maar niet welke soort of variëteit...'. Aldus Springer in een brief van 15-2-1920. In de door hem gedane bestellingen bij kwekers zijn overigens de meeste planten wel goed te identificeren, tenzij het gaat om niet meer bestaande cultivars. In Springers kopieboeken (Speciale Collectie, LU Wageningen) zijn ondermeer de bestellingen bij verschillende kwekers te vinden. Deze geven een indruk van het sortiment dat hij in zijn ontwerpen toepaste. Vergelijking van zijn plantlijsten met de in die tijd populaire tuinboeken leert, dat er ook in zijn tijd duidelijk sprake was van modeplanten. 'Decoratieve tuinbeplanting, tuinboek voor vaklieden en liefhebbers' van A.J. van Laren (1913/23) was een populair boek. Van Laren zat zelf dicht bij de bron, want hij was hortulanus van de Hortus in Amsterdam en redacteur van 'Onze Tuinen'. In zijn voorwoord heeft hij het over de eenvormigheid van de plantkeuze in tuinen, 'waardoor die bloemenarme tuintjes ontstaan, in welke de blanke grintpaadjes, strakke grasrandjes en kortgesnoeide heestertjes hoofdzaken, en een perkje Zonalen, Fuchsia's of Knol-Begonia's, welhaast de enige bloemen zijn'. De beplanting is 'voor groote verbetering vatbaar en

men moet streven naar natuurlijker groepeerings en grootere afwisseling in de beplantingen'. Door zijn boek wil hij 'de beplanting onzer tuinen afwisselender, natuurlijker en rijker aan bloemenschoon maken, en daarbij de natuurlijke eigenschappen der gewassen, de eigen gracie van groei- en bloeiwijze van elke plantensoort, ten volle tot haar recht laten komen'. Erg gedateerd klinken deze opvattingen niet bepaald, maar we moeten er wel bij bedenken, dat men in die tijd nog te maken had met de naweeën van de Victoriaanse stijl met zijn stijve bloemperken. De Nederlandse tuinwereld had zeker kennis genomen van de reactie daarop van Robinson en Jekyll. De door Springer ontworpen borders en de voorbeelden in Van Laren wijzen daarop.

Romneya coulteri

'Een der vorstelijkste witbloemige planten is Romneya Coulteri, met groote gevinde, grijsblauwe [bladeren] en reusachtige witte Papaverbloemen, welke heerlijk geuren', zegt Van Laren (p. 52). 't Is zeker een der mooiste planten voor zonnige borders, ook al om haar grijsblauw loof. Ze behoort echter niet tot de sterkste soorten'. Ongetwijfeld is dit een van de belangrijkste redenen dat we lang niets over deze soort gehoord hebben. Bij Springer komt de plant tussen 1920-22 negen keer voor in de bestellijsten. In de lijst van witbloeiende planten in Van Laren (p. 81, hooggroeiende soorten voor de achterste rijen) valt te lezen: 'Romneya Coulteri, bladeren grijsgroen, diep ingesneden; bloemen welriekend, groot, sneeuwwit, met oranje meeldraden en donkerkleurigen stamper, hoogte circa 1 M. Deze plant staat op den grens der vaste planten en heesters;

moet des winters gedekt worden (7-9)'.

In de Spectrum Natuurencyclopedie (1973-79, p. 1135), staat vermeld dat het geslacht *Romneya* twee, beide in Californië inheemse soorten kent. Ze worden hier Boompapaver genoemd. *R. coulteri* 'heeft een kruipende wortelstok. De stengels verhouden aan de voet en worden 150-200 cm hoog. Bladeren groot, perkamentachtig, blauw berijpt, drietot viersplettig. Slippen lancet- tot eivormig, top spits. Bloemknoppen eivormig, bloemen tot 11 cm doorsnee. Bloei juni tot september. Cultuur: niet te zware, zeer goed doorlatende grond. Standplaats zonnig, beschut. Verplanten is moeilijk, de groei is in het eerste jaar matig. Vermeerdering door zaaïen of delen van de wortelstok. Scheuren is minder geschikt. De andere soort, *R. trichocalyx*, is in alle delen kleiner en de bloem geurt niet'. In het Engelse klimaat gedijt *R. coulteri* beter: het is een 'indrukwekkende, uitlopers

vormende struik [...], kan een hoogte bereiken van drie meter en heeft veel warmte nodig. Wanneer de bovengrondse delen in strenge winters bevroren, lopen ze vrijwel altijd weer uit, dus graaf planten die er dood uitzien niet te snel op. Een plek tegen een zonnige zuidmuur is ideaal'. (Gardens Illustrated, nr. 11, dec/jan 94/95, p. 64). 'De Californische klaproos, *Romneya coulteri*, heeft de neiging zich uit te breiden wanneer hij zich prettig voelt'. (Gardens Illustrated, nr. 8, juni/juli 1994). Waarom deze prachtige plant zo weinig meer gezien wordt? Omdat hij uiterst moeilijk te vermeerderen is: scheuren lukt niet, zaaïen nauwelijks en bij stekken is het uitvalpercentage zeer hoog. Als u eens een plant tegenkomt en u hebt er goede plaats voor, direct kopen! In Nederland en België is hij soms te verkrijgen de plantenvinder geeft de adressen.

Leo den Dulk

De Californische Klaproos

Pethitha **tuinen**

Open tuin met expositie:
Sculpturen, Schilderkunst en Keramiek.

Geopend: het hele seizoen van dinsdag t/m zondag
van 13.00 tot 18.00 uur.

In voor- en naseizoen is
een telefonische afspraak gewenst.

Entree: f 2,50

Hans Brandsma
Molenhoek 10, 7933 TG Pesse (Dr.)
Telefoon 05281-1607

DE KELTENHOF

NATUURLIJKE VASTEPLANTENKWEKERIJ

Groot sortiment vaste planten, heemplanten, waterplanten en bollen voor verwildering. Zo'n 1500 m² inspirerende tuindeeën: van puur natuur tot cultuur. Deskundig advies en aanleg van natuurlijke tuinen.

Openingstijden:
do. t/m zat. van
9.00-17.00 uur
en na afspraak.
Wijksestraat 25,
6617 BX
BERGHAREN.
Tel: (08873) 2176.
Soortenlijst: f 6,50
op giro 6572426
t.n.v. De Keltenhof,
Bergharen.

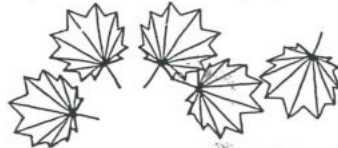
*De Keltenhof gebruikt geen bestrijdingsmiddelen
en is selectief in het gebruik van meststoffen.*

FIRMA C. ESVELD

BOOMKWEKERIJEN ■ PLANTENBOEKEN

Rijneveld 72 openingstijden:
2771 XS Boskoop werkdagen 9-17 uur
tel: 01727-13289 zaterdag 9-16 uur
fax: 01727-15714 ruime parkeergelegenheid

Gespecialiseerd in houtige gewassen

*In onze kwekerijen vindt u vele bijzondere
heesters en bomen, die bijna nergens te zien zijn!*

*In onze boekwinkel hebben we ongeveer
400 verschillende plantenboeken in voorraad.*

Catalogus op aanvraag, een acceptgiro à f.10.-
is bijgevoegd als bijdrage in de kosten.

Voor bestellingen hebben we
een week levertijd nodig

Kom eens bij ons kijken, het loont de moeite

Grasmaaien: zwoegen of luiëren?

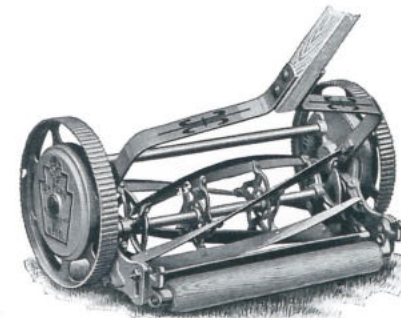
Aan sommige werkzaamheden in de tuin lijkt geen einde te komen. Op het moment dat je klaar bent kun je eigenlijk al wel weer opnieuw beginnen. Neem nou bijvoorbeeld grasmaaien. Weliswaar een heel bevredigend werkje, want wie geniet er nu niet van een keurig gemaaid en geharkt gazon? En toch, op groeizame vochtig warme zomerdagen lijkt het wel of je aan het eind van je gazon bij het begin opnieuw kunt starten.

Gelukkig hadden de vroegere buitenplaats eigenaren genoeg personeel in dienst om een strak en glad gazon te garanderen. Foto's uit het eind van de vorige eeuw en het begin van deze eeuw doen ons vaak verstand staan van de tuinbaas met zijn grote aantal tuinlie-

den en tuinknechten. Soms zijn er op zo'n foto wel 15 tot 18 mannen en jongens afgebeeld; compleet met hark en kruiwagen poseerden zij voor de werkschuur of voor de plantenkas. Dat was in de tijd dat een keurig en strak gemaaid gazon het hoogste geluk betekende en grasmaaien dus nog alle aandacht kreeg. Gelukkig is die aandacht voor het maaien van een gazon niet geheel verdwenen, want hoeveel nijvere huisvaders trekken in het seizoen niet elke zaterdag de tuin in om even het gras 'te rollen'?

Tot aan het midden van de vorige eeuw was het maaien van het grasland een zwaar en langdurig handwerk. Met de zeis gingen men al zwaaiend over het land en legde alles netjes om. Het resultaat was zeer sterk afhankelijk van de kundigheid van de maaier. Maaien gebeurde zeker niet dagelijks en het vrijkomende hooi was van grote waarde op de aan de buitenplaats verbonden boerderij. De gladgeschoren gazonnetjes zoals wij die

kennen bestonden in deze tijd nog niet. Een grasveld was veel meer een ruig grasland, compleet met alle mogelijke stinzenplanten, kruiden en bloemen. Eigenlijk dat wat we in onze tijd weer als hoogste natuurideaal zien en wat we met een

type: William Penn (1939, geheel van staal)

extensief graslandbeheer in de grotere tuinen en op de buitenplaatsen weer willen bereiken!

De grasmaaimachine was waarlijk een grote uitvinding: het verlichtte het werk aanzienlijk en gaf een veel mooier resultaat in een kortere tijd. Het was in 1830 dat Edwin Beard Budding een patent aanvroeg voor een machine die in staat was om 'de plantenlaag van gazons, grasstroken of wandelparken te knippen of te scheren'. Al spoedig

begon een firma in Ipswich met de machine te adverteren, die al snel een groot succes werd. Mrs. Jane Loudon adviseerde in haar boek 'Instructions in gardening for ladies' in 1840 het gazon geregeld te maaien. Wel merkte zij daarbij op dat dit geen werk was voor een dame, tenzij zij zo sterk was dat zij een van Budding's grasmaaiers zelf kon bedienen! Veertig jaar later blijkt de maai-machine geheel ingeburgerd te zijn. In de 'Dictionary of Gardening' uit 1880 lezen we over de grasmaaimachine: 'Hun gebruik is te algemeen bekend om nog beschreven te hoeven worden. (...) Deze nuttige machines zijn hard op weg om op kleine én grote gazons de zeis te vervangen.'

In de latere jaren veranderde er aan de techniek van de maai-machine, het systeem met de ronddraaiende messen, maar weinig. Wel werden de maaimachines breder waardoor het maaien sneller kon gebeuren. Een motor zorgde vervolgens voor nog meer comfort en snelheid. Eerst bedoeld om niet zo zwaar te hoeven duwen, zie ik tegenwoordig ware racemachines door de gemeentelijke plantsoenen razen. Indrukwekkend en oorverdovend tegelijk.

Maar ik moet zeggen dat dit resultaat het niet haalt bij dat van die twee tuinmannen die ik vorig najaar op de buitenplaats Rousham in Oxfordshire aan het werk zag. Met zijn tweeën liepen zij met veel liefde de hele dag het gazon te maaien, met een kleine handmaaimachine. Als resultaat lag er aan het eind van de middag een keurig, in kaarsrechte banen gemaaid gazon. Alle banen evenwijdig naast elkaar, één op en één neer.

De zonneshildpad werkt op daglicht, via de foto voltaïsche cellen op zijn 'rug'!

Met plezier en veel bewondering heb ik staan kijken naar het maaien van dit gazonnetje, dat mijn gemeentelijke race-maaier in vijf minuten zou kunnen doen maar met een veel minder fraai resultaat.

De nieuwste maai-ontwikkelingen gaan weer terug naar de eenvoud. Maar dan wel met alle techniek en comfort van deze tijd. Geen lawaai, geen uitlaatgassen, geen doorgemaakte electriciteitssnoeren, zelfs geen aandacht vraagt de nieuwste maaimachine die dit jaar op de markt komt. De

nieuwe 'Zonnemaaimachine' wordt in de lente, als het maaiseizoen begint, op het gazon gezet en blijft tot aan de herfst, wanneer hij wordt binnengehaald, keurig het gras maaien. Gevoed door zonne-energie en vrijwel geruisloos zoekt de schildpad-achtige

machine zijn weg en laat een keurig resultaat na. Wanneer het gras te nat is neemt hij een pauze in acht, botst hij tegen tuinstoel of huisdier dan rijdt hij hier met een boog om heen en wanneer de buurman hem wil 'lenen' dan is de unieke 'pincode' een afdoende bescherming.

Na anderhalve eeuw zijn we eigenlijk gewoon weer terug waar we begonnen: de tuineigenaar zit gezellig met zijn gasten thee te drinken in de schaduw van een parasol terwijl het gazon ondertussen keurig wordt bijgehouden. Het kleine verschil: de zwoevende tuinman is vervangen door een schildpadmaaiër.

Eric Blok

Het Winterkoninkje

Naast mijn tuinkabouter, die mij bijstaat als er echte problemen zijn, heb ik ontelbare dierenvriendjes. Eigenlijk is elk dier dat net als ik hard in de tuin werk mijn vriend. Ik weet waar de mieren wonen, begroet s'morgens de kruisspin en bewonder haar nieuwe web. Eén weeffout maar, roept zij, maar een kniesvlieg die daar op let. Met pissebedden zal ik niet gauw het bed delen, maar als ik op één oor lig gaat hun opruimwerk rustig verder. Ik noem nog even de regenwormen, anders worden ze kwaad in de twee composthoopen, die verscholen staan achter de aucuba's. Zij helpen mij aan betere aarde dan ik in het tuincentrum kan kopen. Een dag is eigenlijk te kort om al deze kameraadjes te begroeten. Daaraan dacht ik toen ik een stuk grond gereed

maakte voor de koude bak. Zo'n werk kun je best alleen doen, maar met z'n tweeën is toch gezelliger. Dat vindt Lisette ook, want zo heet toevallig mijn roodborstje. Zij vliegt om mijn hoofd, van hak op tak en helpt bij het omwoelen van de aarde. Je werkt zoveel beter als je door een vogeltje wordt bijgestaan. Ik vraag mij af: heeft u dat ook wel eens? Ik ben daar in mijn stadstuin een beet-

je trots op. Vorig jaar maakte ik kennis met Wim, het winterkoninkje. In de auto ligt altijd het boekje 'Wat vliegt daar?' klaar, maar in de tuin ken ik alle vogels. Een winterkoninkje herkent iedereen. Een beetje

parmantig, komisch vogeltje, vind ik. Dat vond de zwarte kater van de burens ook. Ik zag hem naar Wim toesluipen. 'Terug naar je baas, zwarte', riep ik en ik deed een paar dreigende passen in zijn richting. De kater schrok en maakte zich uit de voeten. En nu gebeurde iets onroerends. Op een appelboomtak begon mijn Wim (*Troglodytes troglodytes*) uitbundig voor mij te zingen. Heeft u zo iets wel eens meegemaakt? Dr. Jac. P. Thijsse wel. Hij schrijft in zijn boek 'Vogelzang', uitge-

Winterkoninkje (Troglodytes troglodytes) in volwassen kleed

geven in 1965 door de Koninklijke Verkeerde Fabrieken NV in Zaandam: 'En meteen barstte het vogeltje uit in zijn welbekende schetterzang en wel het hele ding, met al zijn stoten en trillers en roulades. Zo heb ik de winterkoning horen zingen wanneer ik een kat voor hem wegjoeg'. Dag Wim, dag Lisette, dag allemaal. Ik werk graag in mijn tuin, in mijn eentje.

Jan van Hoften

De omgevallen boekenkast van Cilia Prenen

In 1976 viel mijn oog tussen rijen uitverkoopboeken op **'In de Tuin'** van Vita Sackville-West. We hadden een daktuin (geen harder leerschool in het tuinieren dan het onderhouden van een daktuin), en ik raadpleegde wel eens tuinboeken met titels als 'Uw tuin van maand tot maand' en 'Ik kan planten en bloemen verzorgen'. Ongetwijfeld nuttige en degelijke boekwerken, maar oersaai en weinig inspirerend. Lézen deed je dat soort boeken al helemaal niet, je zocht er hooguit iets in op. Nu was daar ineens een boek over tuinieren van een 'serieuze' schrijfster. Dat intrigeerde me en het was een openbaring om het te lezen. Ineens bleek dat je in plaats van gortdroog ook met passie over planten en tuinen kon schrijven, dat tuinieren ook een component van creativiteit en zelfs kunstzinnigheid had. Haar passie werkte aanstekelijk. Ik ging met andere ogen naar mijn tuintje kijken en leerde dat je met planten ook architectuur kunt bedrijven. Nog steeds houd ik het meest van die tuinboeken waar de lucht van aarde en het eerlijke zweet van de schrijver als het ware uit opstijgen. Je voelt onmiddellijk; hier is niet alleen een vakmens maar ook een hartstochtelijk tuinier aan het woord, iemand wiens kennis niet alleen academisch is maar ook uit de praktijk voortkomt. Vergis u niet: ook de excentrieke dame-van-stand Sackville-West wist wat werken was en maakte wel degelijk haar nagels vuil. Pas later in haar leven kwam er geld voor een head-gardener. De achtergrond van praktijkkennis en het meestal daaruit voortvloeiende vorminzicht leverden naar mijn smaak de mooiste en meest liefdevolle beschrijvingen van tuinen en planten op. Inmiddels woonden we in het Johannapark en had ik een echt tuintje. Later kwam daar de grote gemeenschappelijke tuin van het Johannapark bij. Mijn honger naar meer goede tuinboeken groeide. Gelukkig bleken die te bestaan. Ik doe een kleine greep uit mijn boekenkastje, dat weliswaar nog niet is omgevallen maar wel uit zijn voegen

barst. **'The Well Tempered Garden'** en **'The Adventurous Gardener'**, beide van Christopher Lloyd. Lloyd heeft nog veel meer geschreven (waaronder een heel goed boek over Clematis), maar dit vind ik zijn meesterwerken. Alle goede tuinboeken hebben in mijn ogen gemeen dat je ze keer op keer kunt herlezen. Ongetwijfeld heeft dat te maken met de uitbreiding én verdieping van je eigen kennis, waardoor je getroffen wordt door zaken die je bij eerdere lezing niet eens opvielen. (Natuurlijk moet het boek ook meewerken). Zo leer je er telkens nieuwe inzichten uit. Lloyd bezit die kwaliteit van schrijven in hoge mate; steeds weer grijp ik naar zijn boeken om 'even iets op te zoeken' en vind mezelf uren later boven hetzelfde boek terug. Uit alles spreekt zijn onmetelijke ervaring en hij overstelpt je met informatie waar hij overigens met het grootste gemak weer afstand van neemt. 'De beste tijd voor het ter hand nemen van een tuinklus is als het ú uitkomt' is een uitspraak van hem die ik graag citeer als mensen met angstige vragen komen over wanneer ze moeten snoeien of stekken. Hij schrijft buitengewoon geestig en onmiskenbaar Brits. Bovenstaande titels zijn bij mijn weten dan ook niet in het Nederlands vertaald. Zijn geestigheid en vloeiende pen heeft hij voor op Penelope Hobhouse, van wie ik vooral **'Colour in your Garden'** en **'On Gardening'** de moeite waard vind. Helaas schrijft zij volstrekt humorloos, bijna arrogant en in een rasperige stijl. Stijl en humor heeft Stephan Lacey ontegenzeggelijk weer wel. Diens eerste boek **'The Startling Jungle'** met als ondertitel *'Colour and Scent in the Romantic Garden'* kan ik u niet genoeg aanbevelen. Neem alleen de openingszin *'I would be surprised to discover that I was the only person whose most exciting gardening moments are spent in the bath'*; dan weet je dat je ditmaal geen miskoop hebt gedaan. Leest u vooral het hoofdstuk over geur; eindelijk een medestander in mijn overtuiging dat geur

minstens zo belangrijk is als kleur. Ik stelde me veel van zijn verschijning voor toen hij als medepresentator van **'Gardeners World'** werd aangekondigd: een vurige jongeman met ravezwart haar en hartstochtelijke ogen, maar hij bleek van het type 'moeder's eigen lieve jongen'. Een goeilige blik, maar romantisch - nee. Alle boeken van Margery Fish zijn dierbaar. Ook van haar had ik een beeld, en ditmaal klopte het, als ik de foto's mag geloven tenminste. Een vriendelijke, gezette moeke, met een degelijk schort voor die je volstopt met lekkere stekjes en zaailingen. *'Ben je mal, neem nou maar mee, ik heb er toch teveel van'*. Haar heerlijkste boek is **'We made a Garden'**, het verhaal van haar gevecht met echtgenoot Walter bij het maken van hun tuin in Somerset. Walter die altijd alles beter kan, wiens Clematissen in onberispelijke orde tegen muur of hek klimmen, terwijl die van Margery zodra ze haar rug gekeerd heeft weer een onontwarbare janboel worden. Walter die tot haar afgrijzen met plotselinge mededelingen komt als *'Today we're putting in the Dablia's'*, grootbloemige, knalkleurige monstrositeiten in militaire slagorde geplant. Als je nu haar tuin bezoekt (die liefdevol in haar geest wordt onderhouden) dan zie je dat ze uiteindelijk gewonnen heeft van de strenge onnipotente Walter en dat het haar rommelige plantenparadijsje geworden is. Een boek voor de vakantiekofter of het nachtkastje. **'We made a Garden'** brengt me op een categorie tuinboeken die ik moeilijk kan weerstaan; verzamelbundels over tuinen, geschreven door de eigenaars zelf. In ons land het onvolprezen **'Tuinen in Nederland'** (vooral de eerste uitgave), en in Engeland bijvoorbeeld **'The Englishwoman's Garden'**. Zeer leerzame lektuur, en verrukkelijk voor wie van een beetje leedvermaak houdt: vooral in Engeland moest de tuin onveranderlijk op Bramen, Brandnetels, Beddespiralen & andere Rotzooi veroverd worden en daarbij werden Verschrikkelijke Beginnersfouten gemaakt.

Overigens kunt u veel van de beschreven tuinen bezoeken en zelf vaststellen dat het allemaal nog goedgekomen is. In Nederland vormt Mien Ruys met haar **'Nieuwe Vasteplantenboek'** nog altijd een rots in de branding. Haar streven naar helderheid in de vormgeving blijft, hoop ik, een voorbeeld voor iedereen die een tuin aanlegt. Romke van de Kaa is vanwege zijn **'Buiten de Perken'** al door velen over het paard getild en ik sluit me graag bij de schare aan. Een waardige opvolger voor Christopher Lloyd. Buitengewoon geestig en onmiskenbaar Nederlands. Het ontbreekt mij aan tijd en het Tuinjournaal beslist aan ruimte om al mijn dierbaren aan u voor te stellen. Een laatste vogelvucht: Gertrud Jekyll: **'Home and Garden'** - met een hoofdstuk speciaal aan kindertuinen gewijd. **'Colour Schemes for the Flower Garden'** - ik loof een exemplaar van **'Roses for English Gardens'** van dezelfde schrijfster (want dat heb ik dubbel) uit aan degene die mij een goede Nederlandse vertaling aan de hand doet voor **'Planting in long drifts'**. Dit is een manier van plantengroepen formeren die op haar beplantingsplannen aan duidelijkheid niets te wensen over laat, maar die mondeling in het Nederlands niet uit te leggen valt.

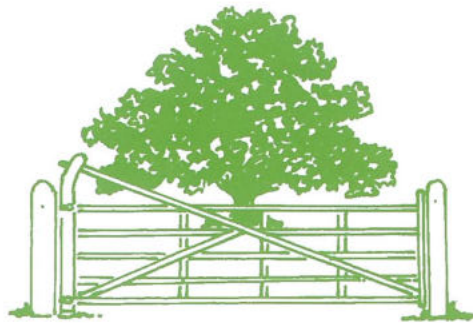
Robin Lane Fox **'Better Gardening'**
- categorie Better Books.

Karl Foerster **'Ein Garten der Erinnerung'**
- omdat het niet al Engels moet zijn wat in Nederland de klok slaat.

Alwin Seifert **'Tuinieren zonder Gif'**
- een meeslepend en overtuigend pleidooi voor het maken van compost.

E.A. Bowles **'My Garden in Spring'** - want wie heeft er nu een *'lunatic asylum'* voor planten in zijn tuin? Tot slot een vraag aan de heren uitgevers: waarom is er nog geen verzamelbundel verschenen van de stukjes van Rita van der Zalm? Daar hebben wij namelijk dringend behoefte aan in Nederland.

Cilia Prenen

"DE EERLIJKE HEERLIJCKHEID"
COUNTRY FAIR '95
 IS BUITENGEWOON UNIEK

HANDGESMEED TUINGEREEDSCHAP • HOUTDRAAIER • BUTTENKLEDING • LINNENGOED • HANDBESCHILDERDE
 TEGELS • SJABLONEN • TONNEN & KUIPEN • LANDHEKKEN • KRUIDEN • HOEDEN • BIJZONDERE
 TUINPLANTEN • PLAIDS • AMBACHTELIJKE STILKEUKENS • WIJNPROEVEN • HONING • HOME-MADE JAM
 ZIJDEN BLOEMEN • AMBACHTELIJKE BROOD • ANTIEK, WOON- EN TUINDECORATIES • TUINBANKEN
 HOBBELSCHAPEN • MANDENYLECHTERIJ • ZONNEWIJZERS • PLATED SILVER • VERFSTEMPELS • COUNTRY
 KNITWEAR • ZUVELBEREIDERS • PADDESTOELEN • BLOEMSIERADEN • STEENHOUWER • BLOEMBOLLEN
 SPABADEN • WHISKY NOSING & TASTING • HANDBESCHILDERDE DIENBLADEN & PANELEN • TARTANS
 KARTONNAGES • KINDERPYAMA'S • SCHILDERKUNST • FRUIT & VRUCHTENWIJN • AMBACHTELIJKE PATÉ
 SCHOTSE TRUITEN • SIGAREN • VLIJGBOMEN • BEAR CHAIRS • DROOGBLOEMEN • POTTERIE

DAGELIJKS VELE DEMONSTRATIES EN LEZINGEN

DE BIJZONDERE VEESTAPEL EN KASTEEL HUIS DOORN MAKEN UW BEZOEK COMPLEET

OPENINGSTIJDEN:				TOEGANGSPRIJS:	
VRIJDAG	8 SEPT.	10.00 - 18.00	UUR	VOLWASSENEN	f 12,50 p.p.
ZATERDAG	9 SEPT.	10.00 - 18.00	UUR	KINDEREN VAN 6 T/M 12	f 7,50 p.p.
ZONDAG	10 SEPT.	12.00 - 18.00	UUR	KINDEREN ONDER 6	GRATIS

BEZOEKERS VAN DE COUNTRY FAIR '95 KRIJGEN KORTING OP HET TOEGANGSBEWIJS VOOR KASTEEL HUIS DOORN.

ROUTEBSCHRIJVING NAAR KASTEEL HUIS DOORN:

LANDGOED "KASTEEL HUIS DOORN", DOORN (UTRECHT).
 OP DE A12 TUSSEN UTRECHT EN ARNHEM NEEMT U DE AFSLAG DRIEBERGEN.
 HIerna VOLGT U DOORN EN DE BORDEN 'COUNTRY FAIR '95'.

INFORMATIE:
 TEL.: 02159 - 46676

Kwekerij Abbing

Al honderd jaar kweekt en levert kwekerij Abbing in Zeist bomen, heesters en vaste planten. Bij de kwekerij bevindt zich een tuinmarkt waarin de nadruk sterk op het levende materiaal ligt. Gespecialiseerde medewerkers adviseren er bij elke aankoop, en de afdeling tuinarchitectuur zorgt desgewenst voor de begeleiding bij wijzigingen of volledig nieuwe beplantingsplannen voor de tuin. Abbing kan tevens de aanleg uitvoeren en begeleiden. In de ruim opgezette assortimentstuin is de collectie vaste planten ondergebracht. Deze tuin is gedurende het gehele jaar toegankelijk, behalve op zondag.

In de 112 pagina's dikke catalogus wordt het gevoerde assortiment vaste planten uitgebreid beschreven, van Acaena tot Yucca. De vele foto's bewijzen goede diensten bij het maken van een keuze. Belangrijke details zoals de aantrekkingskracht op bijen staan apart vermeld. Naast de vaste planten zijn tal van kruiden, sier-

grassen, bamboes, varens en heide opgenomen.

De collectie heesters - groenblijvende en bloem-/besheesters - is groot. Hij

omvat diverse minder gangbare soorten, bijvoorbeeld Ledum, Osmanthus, Fotbergilla en Chionanthus. Ook voor de verwende tuinliefhebber is er altijd wel iets bijzonders te vinden! Het assortiment zou niet volledig zijn zonder een ruime collectie rozen, coniferen, stambomen en fruit.

In de catalogus is een viertal voorbeelden van borderbeplantingen te vinden, variërend van een doorbloeiende zonnborder op bemeste tuinaarde tot een halfschaduwborder op klei. De foto's laten een aantrekkelijk resultaat zien.

U kunt bij Abbing uiteraard ook terecht voor meststoffen, compost en dergelijke. Tevens wordt de collectie houten tuinmeubelen van Sun Furniture gevoerd. Deze collectie is vervaardigd van Birmees en Indonesisch plantageteak. De modellen variëren van de klassieke Lutyensbank tot de moderne Innovation-serie.

U bent van harte welkom bij Abbing tuinmarkt, die heel gemakkelijk te vinden is: vlakbij het station in Zeist.

Openingstijden: ma-vrij
 8.30 - 17.30 za 8.30 - 16.00

De catalogus kunt u bestellen door te bellen (03438-137410), te faxen (03438-31517) of te schrijven naar Abbing, Postbus 500, 3700 AM Zeist. LD

Tuinshop NTs: Sweerts de Landas

'Een ommetje meer dan waard'

Aan de Duinbeekerweg in Oostkapelle staat een in 1929 gebouwd romantisch huis met een grote tuin. Men bereikt dit lustoord via een met bomen beplante weg en komt uit de loerverrijke schaduw op een ruim plein waar met vaste planten een afscheiding met de siertuin is gemaakt. Op dit voorplein staat de fraaie tuinshop van de familie Sweerts de Landas-Sprenger - eigenhandig door de heer des huizes gebouwd - waarin alle boeken, steunringen, snoeischaars en andere aardige en praktische verkoopartikelen die de NTs in haar assortiment heeft zijn uitgestald; een verkoopruimte in Zeeuwse stijl met zwart gebeitste planken. Vlakbij bij de winkel ligt een kweekmoestuin en een ruime kennel voor de honden. Rondom dit geheel staan veel bomen met een bospad waarvandaan men een aardige doorkijk heeft naar fraaie boerderijen, een buxus-lavendel-

kwekerij en in de verte de duinen. Het huis heeft dan ook de toepasselijke naam 'Veldhoek'. De tuin wordt tegen de zoute westenwind beschermd door hoge perfect bijgehouden hagen. Er zijn mooie graspaden langs beekjes en sloten, en voor de nieuwsgierigen onder ons zijn er diverse architectonische verrassingen zoals het grote nieuwe terras waar momenteel de laatste hand aan wordt gelegd. De tuin is voor iedere koper te bekijken en deze zeer enthousiaste, uiterst behulpzame tuinshophouders doen er alles aan om donateurs te werven en de restaurantcas van de NTs te spekken met de (niet geringe) resultaten van de verkoop. Een bezoek aan de winkel (en de tuin) van de heer en mevrouw Sweerts de Landas-Sprenger is een ommetje meer dan waard - zeker met Domburg, de zee, de fraaie huizen en tuinen zo dicht in de buurt. A. J.H.

SERVICE

Garden History Society

In 1965 werd The Garden History Society opgericht, de Engelse grote broer van de Nederlandse Tuinenstichting. Doelstelling: bescherming en restauratie van het historische tuin- en landschapserfgoed. Voor haar leden organiseert The Garden History Society interessante en uitstekend verzorgde excursies in zowel binnen- als buitenland. De leden worden over alle tuinhistorische ontwikkelingen regelmatig op de hoogte gehouden. Bent u geïnteresseerd dan kunt u een 'membership' aanvragen bij: The Membership Secretary, The Garden History Society, 5 The Knoll, Hereford HR1 1 RU, England.

Bed and Breakfast for Garden Lovers

Tijdens een tuin- en landhuizenvakantie ontdekte een attente donateur in Engeland dit originele concept: gasthuizen variërend van boerderijen tot pastories met en in de buurt van andere prachtige en uiteraard te bezoeken tuinen. Op alle adressen onder- vond dit echtpaar 'warmte gastvrijheid, liefde voor tuinieren, veel lokale en regionale kennis op het gebied van (private) tuinen'. Spreekt u deze manier van reizen aan dan kunt u informatie en een folder met adressen aanvragen bij: Mrs. Sue Colquhoun, Handywater Farm, Sibford Gower, Banbury, Oxfordshire OX15 5AE, England. Tel. 00. 44. 01295.780660.

U houdt van Terrazzo & Granito. Van het fraaie kleurenpalet dat marmer en graniet eigen is. U heeft nu de gelegenheid om in alle rust uw eigen tafel samen te stellen. Een tafel die een leven lang mee gaat, eenvoudig in onderhoud is, vorstbestendig, op uw maat gemaakt, passend in de stijl van uw leefomgeving.

Folder op aanvraag. 5 Jaar schriftelijke garantie. Thuisbezorgd in heel Nederland.

DUKRUTON TERRAZZO

Postbus 286 4190 CG Geldermalsen Atelier: Groeneweg 55 Buurmalsen Telefoon 0 34 55 7 71 74

MODEL ALLEGRETTO

voor aparte vaste en eenjarige planten

KWEKERIJ KRIJN SPAAN

al van onze nieuwe showtuin gehoord?
nee, kom dan gauw kijken.
p.s. onze nieuwe catalogus is ook klaar.

**Tuindagen op 19 en 20 augustus,
show van bijzondere vaste planten en eenjarige**
Kromme Rade 5, KORTENHOEF. Tel. 035-562171

fleurig '95

Internationale tentoonstelling
bloemen / planten / modeltuinen

- * 15.000 m² Modeltuinen
- * Woon- en Tuindekoraties
- * Oosters Paviljoen met sawa
- * Shows van bloemen en planten

Landelijk
RAI
noord

10 t/m 24 augustus dagelijks geopend van 10.00 - 23.00 uur
ZONDAG GESLOTEN

Informatie: Ludique Evenementen Organisatie BV / Tel. 08383 - 6688

Landgoed 'De Schaffelaar' / BARNEVELD

tuin & decoratie

BAMBOE INFORMATIECENTRUM NEDERLAND BAMBOEPARK EN BAMBOEKWEKERIJ

Van ongeveer juli tot vroeg in het voorjaar staan de wintergroene en vorstbestendige bamboes in onze tuin op z'n mooist. De indrukwekkende scheuten van zelfs de meest zeldzame grasbomen als *Chusquea breviglumis* en *Phyllostachys vivax 'aureocaulis'* hebben zich inmiddels ontwikkeld tot krachtige loofrijke stammen, die tot diep in de winter het park groen houden. Het noordelijkste bamboebos van Europa is geen tropische droomtuin, maar de atmosfeer komt daar wel héél dicht bij.

Ter geruststelling:

In en buiten de kas vindt u de mooiste planten die in de tuin staan in potten van klein tot GROOT te koop, zodat ze het gehele jaar door kunnen worden uitgeplant.

Waarschuwing

Het mysterieuze ruisen van bamboes in Uw tuin werkt verslavend en kan Uw goede relatie met andere - mindere interessante - planten blijven beïnvloeden.

Open dag:

Op zondag 10 september a.s. van 11.00 tot 17.00 uur wordt de tentoonstelling van beeldend kunstenaar Harm van Weerden: 'Bamboo, staal en steen' geopend door de Roy Hart groep van Marianka Schep, bewegingskunstenaar. Kunstenaar Nadjezda van Ittersum toont een waar feest van zgn. windwappers, door de wind gedragen bloemige blikvangers. Keramisten exposeren en overall om u heen klinkt mysterieus lokkende muziek.

Charley Young

BAMBOE INFORMATIECENTRUM NEDERLAND
Dorpsweg 125, 1697 KJ Schellinkhout
Tel. 02293-1309
Fax 02293-1970

Open: maandag van 11.00 tot 17.30 u.
dinsdag t/m zaterdag van 09.30 tot 17.30 u.
zondags gesloten
Rondleiding van 5 en meer
personen op afspraak.

FRANS en NELLY NOTEN

Fuchsia's en Kuipplanten

SHOWTUIN GEOPEND TOT HALF SEPTEMBER

Van stek tot stam
1300 soorten
Gehele jaar verkoop
Zondag en dinsdag gesloten

Veestraat 6 - Leende
Telefoon 04906-1421
Katalogus f 4,00 per giro
Giro nr. 1243665

Willy Hilmp Nijhoff

"Molenheerdt"

- Exclusief in tuinmeubilair, tuinhuisen, priëlen, tuin- en woondecoratie
- Open tuin
- Binnengalerij met exposities

Open: 1 maart-20 dec., do., vr., za. van 10 tot 18 uur
Oostwoldjweg 5, Siddeburen, tel. 05983-1658

Tuinshops

Overijssel:

* Mevrouw E.M. Nietz
man-Koning,
Pannekoekdijk 6, 8011 BK
Zwolle,
tel. 038-216254

Gelderland:

* Mevrouw D. Hummelen,
'Spaensweerd',
Bronkhorsterweg 18,
6971 JA Brummen,
tel. 05756-1104

Utrecht:

* Mevrouw M.A.H. Diepe
veen
Lyceumlaan 6
3707 EC Zeist
tel. 03404-24837

Noord-Holland:

* Secretariaat Nederlandse
Tuinenstichting,
Herengracht 476,
1017 CB Amsterdam,
tel. 020-6235058

* De heer O. Venstra
Graaf Wichmanlaan 25A,
1405 GX Bussum,
tel. 02159-49479

Zuid-Holland:

* Mevrouw K. de Keizer-
van der Lingen,
Hoflaan 38,
3062 JH Rotterdam,
tel. 010-4142029

Open: dinsdag en donder
dag 13.00-17.00 uur,
of na telefonische afspraak

Zeeland:

* Eleonore de Koning,
Kruipuitsedijk 3,

4436 RC Oudelande,
tel. 01104-8634

* De heer en mevrouw
Sweerts de Landas
Duinbeekseweg 5
4356 CD Oostkapelle
tel. 01188-3112

* Mevrouw M.H. Verstrac
ten-Iserbyt,
Reuzenhoek 27,
4543 NC Zaamslag, tel.
01153-1615

Brabant:

* Mevrouw G.M.W. de
Haan-Looman,
Rubensstraat 7,
5691 EC Son
(bij Eindhoven),
tel. 04990-76294

Limburg:

* De heren J.W.A.M. van
Opstal en J.H.M. Willems
Veldstraat 12A
6227 SZ Maastricht
tel. 043-616267

*Eerst opbellen voor u op pad
gaat is verstandig,
ook i.v.m. route-aanduiding.*

Tuinplantenwinkels

*Aangesloten bij de Neder-
landse Tuinenstichting
Op vertoon van uw Tuinpas-
je krijgt u 10% korting bij:*

- Bloemsierkunst Louise
Aalbers,
Terborgseweg 35,
7001 GM Doetinchem,
tel. 08340-34055

- K. Bevaart,
Singel t/o 508,
1012 VL Amsterdam,
tel. 020-6258282

- Maria de Haan,
Corn. Schuytstraat 11,
1071 JC Amsterdam,
tel. 020-6791950

(korting alleen voor tuin
planten en snijbloemen
vanaf f 25)

- Juffertjes in 't Groen,
Schoolstraat 27,
2242 KE Wassenaar,
tel. 01751-10036

- A. Mauritz en Zonen
BV,
Brinklaan 2-10,
1404 ES Bussum,
tel. 02159-43914

- Orangerie,
Sint Josephstraat 15 b,
5211 NH 's Hertogen-
bosch,
tel. 073-128846

- Victorian Flowers,
Noordeinde 113,
2514 GE Den Haag,
tel. 070-3466707

- 't Soete Groen'
Binnenweg 200 A
2101 JS Heemstede
tel. 023-285103

- Wolterinck, Bloemen en
Planten,
Naarderstraat 13,
1251 AW Laren (NH),
tel. 02153-83909

*De korting geldt alleen voor
plantmateriaal en bloemen.
Bij telefonische bestelling graag
uw Tuinpas-nummer opgeven.*

DE BESTE TIJD OM UW ROZEN TE PLANTEN BREEKT WEER AAN.

Plannen maken voor de tuin is een heerlijke bezigheid. En daar hoort natuurlijk een bezoekje aan de rozentuin van De Wilde bij.

Maar wacht niet te lang met het maken van uw keuze. De doorbloeiërs staan er nu nog prachtig bij. Let ook eens op het effect van zo'n groepje van drie bij elkaar. En, mocht u hem nog niet in huis hebben, de informatieve en kleurrijke catalogus ligt gratis voor u klaar.

Prinses Irenelaan 14, postbus 115, 1400 AC Bussum.
Tel.: 02159 - 16511. Vanaf 10 oktober 035 - 6916511

Kwekerijen

*Bij de Nederlandse Tuinen-
stichting aangesloten kweke-
rijen*

Kwekerij Abbing
Odijkerweg 38B 3709 JK
Zeist 03438-13741

Kwekerij De Beemd
(wo t/m za 9-5 uur)
Oudendijk 25 9989 EM
Warffum 05950-4589

**Rozenkwekerij
Belle Epoque**
Oosteinderweg 489
1432 BJ Aalsmeer
02977-42546

Jan Boomkamp Gardens
Hesselerweg 9/Postbus 188
7620 AD Borne
074-664181

Kwekerij De Border
(wo en za 9-5 uur)
bezoekadres: Twickelerlaan
13, Ambt-Delden
correspondentieadres: Oude
Benteloseweg 21 7491 EW
Delden 05407-64123

Kwekerij De Egelantier
Verlengde Boterdijk 10
9765 ED Paterswolde
05907-95418

**Jos Frijns & Zn Boom- en
Rozenkwekerijen**
Groot Welsden 30 6269 EV
Margraten 04458-1246

Historische Tuin Aalsmeer
(mei t/m sept: wo en za
13.30-16.30 uur)
Uiterweg 32
1431 AN Aalsmeer
02977-22562

**Kwekerij Van de Kaa,
Hof te Dieren**
Arnhemsestraatweg 14
6953 AX Dieren
08330-13166

**Natuurlijke Vasteplanten-
kwekerij De Keltenhof**
Wijksestraat 25
6617 BX Bergharen
08873-2176 (vanaf
1/10/95: 0487-532176)

**Kies, Hoveniersbedrijf
Boomkwekerij**
Beerten 4
5081 AN Hilvarenbeek
04255-1333

**Koelemeijers
'Hof van Heden'**
30 modeltuinen
Purmerenderweg 44
1461 DD Z.O. Beemster
02998-1537/1893

**Vijverplantencentrum
'Midden Veluwe'**
Gortelseweg 29
8171 RB Vaassen
05788-2614

Tuincentrum Pouwelse
Berlagestraat 1 4383 BG
Vlissingen 01184-65375

**Vasteplantenkwekerij
'De Rode Pimpernel'**
Asserstraat 93
9335 TA Zuidvelde bij
Norg (Dr)
05928-12800

Kwekerij Krijn Spaan
Kromme Rade 5
1241 LK Kortenhoef
035-562171

Kwekerij Wiebe Wesstra
Slinke 6a
8433 LW Haulerwijk (bij
Oosterwolde, Fr.)
05161-1448

**Rozenkwekerij
Van der Woning**
Scheerbiessstraat 3
4845 PL Wagenberg
01626-85303

Pieter Zwijnenburg Jr.
Halve Raak 18A
2771 AD Boskoop
01727-16232

*Op verzoek van de kwekers
wordt u verzocht bij aankopen/
bestellingen uw tuinpas-
te tonen resp. uw donateurs-
nummer te vermelden.
Kortingen zijn alleen op
plantmateriaal van toepas-
sing.
De meeste kwekers geven geen
korting op postleveringen.
Informeert u hier s.v.p. naar.*

KWEKERIJ

Abbing

TUINARCHITEKTUUR

SINDS 1892

*graag nodigen wij u uit voor
een bezoek aan onze tuinmarkt.
Onze vaste plantenafdeling is
weer **ruimer en grootser**
opgezet als voorheen, met **heel
veel nieuwe soorten!***

**30 SEPTEMBER
OPEN DAG**

Tuinmarkt Abbing

Odijkerweg 38a/b, Zeist
(nabij station Driebergen-Zeist)
tel. 03438-13741/14777
open: ma t/m vrij 8.30 - 17.30 uur,
zaterdag 8.30 - 16.00 uur.

*Vaste planten
in een niet
alledaags
assortiment*

Kwekerij Sluishoek

A. Kloet en T. Nijssse
Jurjaneweg 5
4454 PS Borssele
tel. 01105-1729

**Geopend: dinsdag t/m zaterdag
10.00-17.00 uur.**

De Prinschansen - Holland

© Marijke Heuff

Ontdek het échte buitenleven op de Heerlijkheid Mariënwaerdt Landgoedfair

VAN 31 AUGUSTUS T/M 3 SEPTEMBER 1995

HEERLIJKHEID

MARIËNWAERDT

*Een buitenbeurs met veel enter-
tainment, demonstraties en shows.
Koeien, paarden, schapen, country
kleding, oude fruitrassen, boerenkazen,
Engelse delicatessen, gifts & toiletries, huis- en tuin-
decoraties, meubelen, sculpturen, bloemen, kruiden etc.
etc. en... het zeer bezienswaardige landgoed.*

Openingstijden: van 10.00 tot 18.00 uur
(zondag 3 september van 12.00 tot 18.00 uur).
Toegang: f 12,50 per persoon, kinderen tot 12 jaar gratis!
Adres: Mariënwaerdt 12, Beesd. Telefoon: 03458-1326.
A2 Utrecht - 's-Hertogenbosch, afslag Beesd.

Marijke Heuff TUINKALENDER 1 9 9 6

Verkrijgbaar voor f 38,95 in de betere boekhandel;
voor donateurs van de Nederlandse Tuinenstichting
te bestellen of af te halen bij het secretariaat of de tuinshops
voor f 35,00 (inclusief verzendkosten f 42,50).

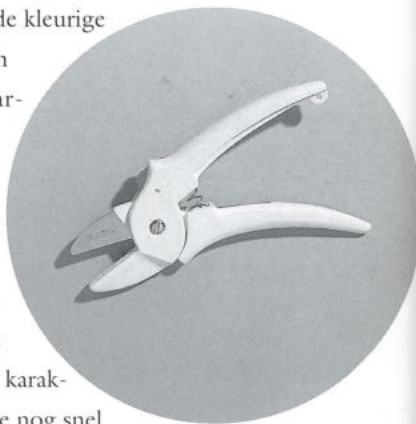
Donateurs werven nieuwe donateurs

In het 15de jaar van de Nederlands Tuinenstichting hebben enthousiaste donateurs menig nieuwe donateurs gewonnen.

De hele zomer kwamen de kleurige rozenkaarten binnen. Een tegenstroom snoeischaar-tjes premie voor twee donateurs, kwam op gang. De actie loopt nog tot 1 september a.s.

Mocht u mensen kennen

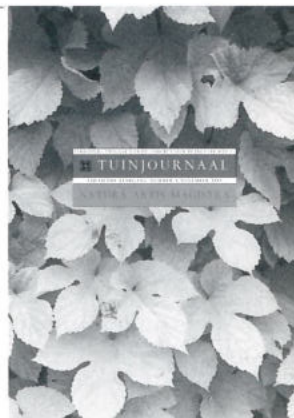

die de NTs een warm hart toedragen, overtuig ze van de goede zaak - het in stand houden van de tuinen met een karakteristieke vormgeving, ligging en beplanting - en maak ze nog snel donateur. Meer redenen? Het tuinpasje waarmee u korting krijgt bij aangesloten kwekers en tuinplantenwinkels. De eigen NTs-tuinshop waar een uitgekiend pakket tegen billijke prijzen wordt aangeboden. Natuurlijk de donateursdagen en het Tuinjournaal. Na dit hoogzomer-nummer mag u nog een novembernummer verwachten. 'ARTIS MAGISTRA NATURA'.

De natuur verbeeld van botanische tekening tot impressio-nistisch schilderij. En voor het vroege voorjaar staat alweer het bijbeltje voor tuinliefhebbers op stapel:

het OPEN TUINENBOEKJE 1996. Wéér méér tuinen die gratis bezocht kunnen worden: Donateurs voor donateurs, ook de nieuwe!

De Tuinenstichting onderhoudt de Walenburg waar de nieuwe donateurs komend voorjaar gratis naar binnen mogen!

NEDERLANDSE TUINENSTICHTING

BESTUUR

Voorzitter

Mevrouw N.H. van den Broek -

Laman Trip

Molenlaan 4

2103 AE Heemstede

tel. 023-289900

Vice-voorzitter

A.J. van der Horst (redactie)

Prinsengracht 626

1017 KT Amsterdam

tel. 020-6257414

Secretaris

Mr. G.R. de Vries (PR-cie)

Kamerlingh Onnesweg 76 M

1402 EK Bussum

tel. 02159-31966

Penningmeester

Ir. M. Kamps (In- en verkoopcie)

Leeuwensteinlaan 21

5261 ES Vught

tel. 073-563544

Leden

Mevrouw mr. A.A. van Berge

Keizersgracht 697 A

1017 DW Amsterdam

tel. 020-6221661

(6276260)

Mr. J.H. Boerboom

Ravensweerdsweg 30

7213 DX Gorssel

tel. 05759-1695

J. de la Hayze (Open Tuinen-

en Kwekerijen-cie)

Seisdam 22

4331 NT Middelburg

tel. 01180-28574

G. Heuff (Monumentencie)

Jonkerlaan 39

2242 GB Wassenaar

tel. 01751-16080

C.J.M. Janssen

(Cie.Donateursdagen)

Klein Coolstraat 3

3033 XP Rotterdam

tel. 010-4662584

Dr. E. A. de Jong

Julianastraat 11

2012 ER Haarlem

tel. 023-318129

P.J. Langeveld

Joh. Vermeerstraat 9

2102 BT Heemstede

tel. 023-280434

Ir. L. Vellekoop

(Cie. Walenburg)

Emmalaan 3

4191 EH Geldermalsen

tel. 03455-71439

RAAD VAN ADVIES

Ing. en mevrouw A.J. de Haes-

Cannenburg

Mevr. ir. E. Hof-de Boer

Drs. R. de Jong

Mevr. drs. C.S. Oldenburger

Ir. T.S. Smith

Drs. H.M.J. Tromp

VERKOOP CENTRALE

O. Venstra

Gr. Wichmanlaan 25a

1405 GX Bussum

tel. 02159-49479

SECRETARIAAT

Herengracht 476, 1017 CB Amsterdam,

tel. 020-6235058, faxnr. 6385851

Girorek.nr. 1937912 • Girorek.nr. donaties

5595446 • Bankrek.nr. 54.01.60.989 ABN-

AMRO • Stichting Steunfonds Bankrek.nr.

54.01.41.305 ABN-AMRO • Bankrek.nr. 646

4103471 94 BANKUNIE N.V. (Poppel, België)

HOOFD BUREAU

Mevr. drs. E.M.A. van Lynden

Medewerkers

Mevr. E. Dierick

Mevr. A.W.A.C.F. Heeroma-Fernhout

Mevr. P.S. Hulsenbek-Nettl

Mevr. M.I.G. Kroll-Lampe

Mevr. S.H. de Leur

Mevr. M.G. Singh-Harberts

De heer H. Grossouw

ONDERZOEK NEDERLANDSE TUINEN

Coördinator

mevrouw drs. C.S. Oldenburger

Conservator Bibliotheek LUW

tel. 08370-83028

REDACTIE TUINJOURNAAL

G.J. Deunk

A.J. van der Horst

Mevr. M.C. Lenshoek

Mevr. drs. C.C.E. de Smit-Kremer (Londen)

Ir. E. Blok

J. van Hoften (Brussel)

Drs. L.D. den Dulk (eindredactie)

Trees Nolte (bureauredactie)

VORMGEVING

Studio Deunk

Berenstraat 15, 1016 GG Amsterdam

020-6220545 fax 020-6275982

DRUKKERIJ

Veenman Drukkers

Postbus 7, 6700 AA Wageningen

tel. 08370-19045

HET DONATEURSCHAP VAN DE NEDERLANDSE TUINENSTICHTING

De jaarlijkse donatie bedraagt minimaal f 42,50. U ontvangt vier maal per jaar het TUINJOURNAAL. Op het toegezonden acceptgiroformulier is het donatiebedrag niet ingevuld, omdat een donateur vrij is ieder jaar de hoogte van zijn donatie opnieuw vast te stellen. De donatie geldt voor het kalenderjaar, ongeacht wanneer men zich in een jaar heeft aangemeld. Het donateurschap wordt stilzwijgend verlengd, tenzij de donateur opzegt vóór 1 januari van het volgende jaar. Bij toetreding na 1 augustus kan desgewenst een korting worden toegepast. De na aanmelding toegezonden TUINPAS behoudt zijn geldigheid door middel van een jaarlijks toegezonden 'jaarstickertje'. De donateur ontvangt tweemaal per jaar een acceptgiro: in het najaar voor de donatie over het volgende jaar; in het voorjaar voor een vrijwillige bijdrage aan het WALENBURG FONDS. Aan de donateurs wordt vriendelijk verzocht deze acceptgiroformulieren alleen voor het daarop voorgedrukte doel te gebruiken, dit in verband met de automatische administratieve verwerking! De mogelijkheid bestaat om een geschenk donateurschap aan te bieden. De gever dient dan duidelijk te vermelden of het geschenk voor één jaar dan wel tot wederopzegging bedoeld is.

PIUS FLORIS BOOMVERZORGING NEDERLAND

Minstens één boom?

Pius Floris Boomverzorging: boomverzorgers met een boom van een reputatie. Of het nu gaat om bodem- of ander onderzoek, plantadvies, het vellen van een reusachtige boom in een binnentuin of het totale onderhoud (mét 10 jaar garantie!) van een omvangrijk gemeentelijk bomenbestand. Kwaliteit en service voor gemeentelijke diensten en andere overheidsinstanties, ontwikkelings- en beheersorganisaties, particulieren en alle andere cliënten die in elk geval één ding gemeenschappelijk hebben... minstens één boom.

*Pius Floris
Boomverzorging.
Gezond verstand,
voor een florissant
bomenbestand.*

Pius Floris Boomverzorging heeft vestigingen in:

ALMERE 036-5310501 • AMSTERDAM 020-6191115 • BUNDE 043-652519 • DIEPENVEEN 05709-2945 • GLIMMEN 05906-1979
VUGHT 073-567235 • VEENENDAAL 08385-19039